

KULTÚRA

ROČNÍK XVIII. – č. 9

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

29. APRÍLA 2015

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRÍŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0911 286 452 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,50 €

V čase detstva som sa hrával na kňaza a slúžil som svätú omšu. Mali sme doma štvorhranný stolček, ktorému sa hovorilo „hokerlík“. Boli v ňom uložené čistiace potreby na topánky. Veko slúžilo ako sedadlo. Zodvihol som veko a bol z neho hotový oltár. Prikryl som všetko vyšívaným ľudovým obrusom a hral som sa. Boli päťdesiate roky. Môjho krstného otca, ktorý bol kňaz, zavreli a poslali do Jáchymova. Vyjadril sa kladne o pápežovi na odpuste, a to bolo kvalifikované ako velezrada. Mój otec len tak-tak unikol zatknutiu. V nemocnici, kde ho hospitalizoval dr. Kukura, po ktorom sa dnes táto nemocnica v Michalovciach aj volá, mu po latinsky povedal: „Mlčať je zlato“. Vedľa ležal eštebák a magnetofón bol schovaný v izbe. Krstný otec bol zavretý v lágri, kde sa ťažil urán. Neskôr sa dostal do Handlovej do uhoľných baní. Hovorieval, že to už bola Európa. Po vyfárani z bane mali voľno. V nedeľu sa nepracovalo. Bola tam kantína. Dostávali aj nejaké peniaze.

V Jáchymove bol tábor sovietskeho typu. Na samotku zavierali ako podľa lotérie. Dostal sa tam aj môj krstný otec v čase Vianoc. A tam si povedal, Bože, ty si všade prítomný, prosím Ťa, buď so mnou. V tej chvíli pocítil veľkú blaženosť a pokoj, ako spomínal.

Myslím si, že to bolo stretnutie s nadprirodzeným. Zažil spirituálny motív mať viacej ži-

STANISLAV HVOZDÍK

vota. V podmienkach, ktoré sila režimu vydávala za prirodzené, legitímne. Zmysluplnosť v transcencii prevážila nad neprirodzeným.

Totalita podnecovala stereotypný obsah všeobecnej rozpravy o triednom boji, legitimizovala tak agresivitu ako hnací motor dejín. Všeobecná rozprava sa ustalovala ako moc nad každým. Ľudská subjektivita strácala na hodnote. Súčasťou spoločenskej rozpravy boli heslá ako boj za nové vedomie človeka. Boj proti triednému nepriateľovi. Bolo povolené iba vedomie marxistického typu.

Škoda, že sa na túto jednostrannosť reagovalo a reaguje iba relativizmom foucaultovského typu. Nežná revolúcia nenaštartovala reaktiváciu ostávajúcich troch ciest k európskemu vedomiu. Odmieťa sa zase vzťah prirodzeného a nadprirodzeného, a svedomie, zdá sa, sa má nahradiť zase iba centralizmom, tentoraz z Bruselu. Európskym národom sa nechce ponechať to, čo patrí do ich kompetencii. Centralizátorom prekáža najmä kresťanstvo.

Človek, hoci manipulovateľný, naozaj nie je iba elastická figúrka, ktorá v ktorej sa nič ne deje. Spomínam si na jeden prípad z mojej psychologickkej praxe. Prišla klientka, matka dvoch detí. Staršieho a mladšieho chlapca. Ten starší mal byť môj klient, trpel tikmi, kľčovými, nekontrolovateľnými pohybmi tváre. Pani bola druhý raz vydatá. Ten starší bol z prvého manželstva. Skúšal som s ním behaviorálny prístup. Tiky nakoľko ustúpili, aby sa objavili na inej časti tela. Matka pôsobila upäto, prísne. Z jej rozprávania vyplynulo, že nerobí rozdiel medzi synmi, je spravodlivá a dbá, aby mala k nim rovnaký vzťah. Chlapci sa k nej správali málo spontánne, starší hanblivo. Vyzeralo to na ambiva-

Skutočná podobizeň sv. Metoda.

Prirodzené a neprirodzené Zmysluplné a nezmysluplné

lentné pripútani. Matka nedovolila tesnejšie napačenie v obave, že by k jednému z nich mohla byť nespravodlivá. Mohla mať pocit výčitek, blízkosti k mladšiemu, ktorý bol z druhého manželstva. Nepracovala so vzťahmi.

Pani súhlasila s tým, že je dosť napätá a súhlasila, že vypracujeme program aj pre ňu. Ako súčasť tohto programu bola aj hypnóza. Dostali sme sa do šestnásteho roku jej života, kedy sa usedavo rozplakala. Bolo to veľmi silné. Potom mlčala, aj ja som mlčal. Cítil som, že toto mlčanie má významný obsah. Nakoniec povedala, že šestnásťročná otehotnela a rozhodla sa pre abortus.

Pomáhajúci vzťah pokračoval a ona sa stala spontánna, deti uvoľnené a pripustili aj rozdiely ako prirodzené, že aj v predchádzajúcom vzťahu bolo čosi hodnotné a že je to treba pripustiť ako súčasť samého seba. Nezabudla na tú silnú udalosť, ale odsmútila ju. Dala jej nový význam.

Aj v tých časoch bola súčasťou všeobecnej rozpravy predstava, že povaha života je materialistická, teda nepredpokladajú sa nejaké reflexie mimo ustáleného rámca ideológie. Ale ľudia boli, sú a budú neustále prekvapovaní skúsenosťou, že po určitých činoch sa stratilo niečo, čo tu bolo, akýsi súhlas, že veci idú dobre.

Už antika poznala ten pocit ako eudaimóniu. Že existuje vzťah medzi tým, čo robíme a ako sa potom cítime. A ak je toto narušené, hoci vrháme všetku svoju energiu do toho, aby to išlo ako predtým, nejde to. To je aj o tom, čo postihol M. Blondel vo svojej analýze konania, keď okrem iného napísal, že vrhať sa do činnosti iba kvôli činnosti je povera tých, ktorí si nežiadajú nič iné. Ale že konanie ako také odhaľuje toto tajomstvo nemohúcnosti, ktorá skrýva nekonečnú túžbu srdca, túžbu po nekonečne, ktorá je v každom človeku.

(Pokračovanie na 3. strane)

Na pozvanie Dr. Jána Čarnogurského som vystúpil na mítingu proti rozmiestňovaniu základní NATO na území Slovenska. Prečítal som svoj preklad básne ruského básnika s ukrajinskými koreňmi Jurija Jurčenka Skriňa okamih pred opravou, ktorú autor venoval Slováckovi Mirovi Roháčovi. Nikdy predtým sa nevideli, kým sa nestretli s dolámanými rebrami a nohou, zavretí na šesť dní do kovovej skrine, ktorú nájomná jednotka oligarchu Kolomojského vyterigala aj s väzňami na kopec vpredstave, že

NATO nie u nás!

TEODOR KRIŽKA

oboch zastrelia v delostreleckej paľbe vlastní povstalci.

Príbeh na román, ak si uvedomíme, že oboch zo zajatia doslova uniesla gruzínska jednotka, pre zmenu bojujúca na kyjevskéj strane konfliktu.

V kovovej skrini, potme a v bolestiach bez lekárskej pomoci si obaja muži čítali navzájom verše. Jurčenko po rusky, Roháč po slovensky. Jurčenko je francúzsky štátny občan, oženil sa a žije v Paríži. No vo svojej šesťdesiatke, po vytvorení mnohých divadelných hier vo veršoch, po založení básnického festivalu v Londýne, po všetkých úspechoch nemohol sa pozeriť, ako nájomné a vládne vojská zabijajú mierumilovných ľudí na juhovýchode krajiny, označujúc ich za teroristov a separatistov.

Na Ukrajine zúri skutočná občianska vojna. Výpukla preto, lebo k moci sa dostali sily, ktoré pohrdli mienkou miliónov ľudí a rozhodli sa ju zlomiť silou, alebo ich vyhnať z krajiny. To všetko sa teda deje za mlčanica EÚ a USA. USA vonkoncom na Ukrajine nezáleží. Použili ju ako zástupný kyjak proti Rusku za to, že sa opovážilo zastat sa Sýrie a predtým Osetíncov a Abcházcov v Gruzínsku. Pritom tolerujú nebývalý nacionalizmus a rusofóbiu, ktoré sa valia doslova zo všetkých médií, ovládaných tými istými oligarchami, ktorí zastávajú vládne funkcie aj za prezidenta Janukovyča a jeho prezidentskú stoličku podkopali vo chvíli, keď bolo treba davom na Majdane podhodit' obetného baránka. Za touto dymovou clonou si udržali a ešte upevnili moc v krajine a teraz, keď sa ľudia začínajú spamätávať, tolerujú teror tzv. Ukrajinskej povstaleckej armády, ktorá doslova denne fyzicky likviduje opozičné hlasy. Naposledy to bol spisovateľ a novinár Oles Buzina, ktorého vrahovia v maskách zastrelili pred vlastným domom. Medzitým však pribudli a ešte iba pribudnú ďalší, lebo UPA uverejnila list, v ktorom avizuje likvidáciu každého, kto sa postaví na odpor proti Majdanu.

Sledoval som vojnu v Juhoslávii. Videl som, ako mi ponad hlavu lietajú bombardéry zabíjajúce nielen bratský srbský národ, ale aj našich slovenských bratov z Vojvodiny. Neželám si, aby sa Slovensko v mene veľmocenského cynizmu ocitlo v občianskej vojne pod akoukoľvek vlajkou a akýmkoľvek heslom, ani aby naši vojaci umierali v konfliktach, ktoré sú v rozpore s medzinárodným právom a ľudským svedomím.

Neželám si cudzie vojská u nás.

Skutočná podobizeň Cyrila a jeho brata Metoda

Konštantín Filozof, neskorý známy ako sv. Cyril, zomrel 14. februára roku 869 v Ríme. Vtedy pápež Hadrián II. vyhlásil sedemdnňový smútok a z úcty k jeho apoštolskému dielu, učnosti a svätosti mal v úmysle ho pochovať v chráme svätého apoštola Petra vo svojej vlastnej hrobke. S tým však nesúhlasil Konštantínov brat Metod, ktorý ho na žiadosť matky chcel pochovať v rodnej zemi. Napokon po porade s rímskymi biskupmi uložili jeho telo v bazilike pápeža Sv. Klementa, ktorého ostatky priniesol Filozof do Rima. Sedem dní Rím vzdával úctu sv. Cyrilovi ako samému pápežovi a potom ho uložili „do hrobu, ktorý je na pravej strane oltára v chráme svätého Klementa“, ako o tom hovorí Život Konštantínov (ŽK XVIII) i Rímska legenda (RL XII). Rímania dali nad Cyrilovým hrobom namaľovať jeho obraz, a kroniky spomínajú mnohé zázraky, ktoré sa pri jeho hrobe udiali.

AUTENTICKÉ PRAMENE

Historické pramene, ktoré boli napísané hneď po smrti svätého Konštantína Cyrila, dost' podrobne zachytávajú udalosti okolo jeho pohrebu. Zaujímavé je najmä svedectvo očitého svedka, rímskeho biskupa Gaudericha zapísané v Rímskej legende:

„Keď však spomínaný Filozof alebo inak Konštantín cítil, že sa blíži deň jeho skonania, prijal s dovolením najvyššieho veľkňaza meno Cyril - hovoriac, že mu to bolo zjavené - a po 40 dňoch zosnul v Pánovi v šestnásty deň pred marcovými kalendami (14. 2. 869). Svätý pápež potom nariadil, aby všetci grécki i rímski duchovní prišli na jeho pohreb so žalmami a spevmi, so sviecami a s kadidlom a aby mu preukázali rovnakú pohrebnú úctu ako samému pápežovi.

Vtedy jeho spomínaný brat Metod prišiel k samému svätému veľkňazovi, padol mu k nohám a povedal: „Uznal som za slušné a potrebné, aby som pripomenul Vašej Svätosti, apoštolský otec, že keď sme vyšli z nášho domu do služby, ktorú sme s pomocou Pánovou vykonali, matka nás, prelievajúc veľa slz, zaprisahávala, že ak by niektorý z nás zomrel skôr, ako sa vrátíme, aby žijúci brat preniesol mŕtveho brata do svojho kláštora a tam ho so zaslúženou a náležitou poctou pochoval. Nech teda ráči Vaša Svätosť dovoliť mojej nepatrnosti vykonať túto povinnosť, aby sa neusudzovalo o mne, že azda konám proti matkiným prosbám a zaprisahávaniu.“

Pápež neuznal za vhodné odporovať tejto žiadosti a želaniu, hoci sa mu to videlo dost' ťažké. Telo mŕtveho starostlivo uložil do mramorovej rakvy a zapečatil ju vlastnou pečatou. Po siedmich dňoch mu (Metodovi) dovolil odísť. Vtedy rímski duchovní po porade s biskupmi a kardinálmi a šľachticmi mesta prišli k pápežovi a začali takto hovoriť: „Zdá sa nám veľmi nevhodné, ctihodný otec a pane, aby ste dovolili z akéhokoľvek dôvodu preniesť do inej krajiny takého veľkého a

takého znamenitého muža, ktorého zásluhou naše mesto i Cirkev získali späť taký vzácny poklad (ostatky sv. Klementa). Boh ho svojou dobrotivou láskou ráčil z takých ďalekých krajín priviesť k nám a z tohto miesta ešte aj do svojho kráľovstva povolať. Nech je radšej s poctami pochovaný tu, ak s tým súhlasíte, pretože by bolo veľmi dôstojné, aby muž s takou slávnou povestou mal hrob v takom preslávenom meste a na slávnom mieste.“ Zapáčila sa táto rada pápežovi a nariadil, aby ho uložili v chráme Svätého Petra v jeho vlastnej hrobke.

Metod vidiac, že sa jeho úmysel takto nespĺní, znovu prosil pápeža, hovoriac: „Keď ste teda odmietli splniť moju malú prosbu, zaprisahávam vás, páni moji, aby bol pochovaný v bazilike svätého Klementa, ktorého telo s veľkou námahou a horľavosťou našiel a priniesol sem.“ S takouto prosbou najsvätejší veľkňaz súhlasil. Keď sa zhromaždilo veľké množstvo duchovenstva a ľudu, s nesmiernou radosťou a veľkou úctou ho pochovali v mramorovej rakve, do ktorej ho predtým spomínaný pápež uložil, do hrobky preňho pripravenej v bazilike svätého Klementa po pravej strane oltára, vzdávajúc za sprievodu hymien a chválospevov vďaka Bohu, ktorý koná na tom mieste mnoho obdivuhodných zázrakov na chválu a slávu svojho mena, pre zásluhy a prosby svojich svätých, ktorý je požehnaný a zvelebený na veky vekov. Amen.“²

Jeden z jeho najbližších slovenských učeníkov Kliment, ktorý ešte v roku 869 zapísal Život Konštantína Filozofa, spomína aj zhotovenie Cyrilovej podobizne nad jeho hrobom:

„A tak ho aj s truhlou uložili do hrobu, ktorý je na pravej strane oltára v chráme svätého Klementa. Tam sa mnohé zázraky začali diať, a keď to Rímania videli, ešte väčšmi rástla ich úcta k jeho svätosti. I namaľovali (jeho) obraz nad jeho hrobom a udržovali pri ňom svetlo vo dne v noci, chváliac Boha, ktorý takto oslávi tých, čo ho zvelebojú.“⁴

Pôvodná bazilika sv. Klementa postavená už v 4. storočí stála asi do roku 1100, kedy sa zistilo, že jej hrozí zrútenie. K jej poškodeniu a vyplneniu došlo najmä v roku 847 pri zemetrasení a počas dobývania Ríma Normanmi v roku 1084. Rúcajúcu sa baziliku vyplnili kamením a zeminou a začiatkom 12. storočia na nových základoch postavili kópiu starej baziliky v románskom štýle. Do nej umiestnili zachované architektonické prvky a ostatky svätcov z pôvodného chrámu. Medzi nimi aj ostatky sv. Cyrila. Na starú baziliku sa za 700 rokov takmer úplne zabudlo.⁵

Blížiac sa tisícročné jubileum príchodu sv. Cyrila a Metoda ku Slováckom, ktoré sa malo sláviť v r. 1863 vyvolalo záujem slovenských biskupov o hľadanie hrobu a ostatkov sv. Cyrila. To si už v roku 1857 vynútilo zahájenie prác na vykopávkach v spodnom chráme sv. Klementa.⁶

V priebehu vykopávok bola znovu objavená pôvodná bazilika zo 4. storočia. Vyčistená však bola iba čiastočne, a koncom roku 1862 sa tu našiel aj prázdny pravouhlý hrob. Liturgicky bol po pravej strane hlavného oltára a nad ním sa, podľa predpokladu, mala nájsť freska, ktorá by potvrdila pravosť hrobu sv. Cyrila. Po preskúmaní niekoľkých nezreteľných fresiek nachádzajúcich sa v blízkosti hrobu, ar-

Každoročne 18. apríla si slovenský národ pripomína politickú justičnú vraždu prezidenta prvej Slovenskej republiky ThDr. Mons. Jozefa Tisu. Bola to pomsta Čechov a čechoslovákov na čele s Benešom za vznik samostatného štátu 14. marca 1939, ako aj komunistov, ktorí chceli diskvalifikovať slovenský katolicizmus. Stal sa martýrom pre obranu prirodzených práv národa na vlastný štát a obrany kresťanstva proti bolševizmu. Po roku 1990 prokurátor JUDr. Anton Raša v svojich spomienkach napísal, ako predseda tzv. Národného súdu JUDr. Igor Daxner navštívil v Topoľčiankach prezidenta Dr. E. Beneša, aby si

dentovi, ako ho drvivá väčšina študujúcej mládeže poznala. V čase vzniku prvej Slovenskej republiky 14. marca 1939 bol som končiacim gymnazistom. Nový štát, ktorého vznik si želal aj Andrej Hlinka, umožnil mne a mnohým ďalším študentom z chudobnejších rodín výhodne študovať na Slovenskej univerzite. Neplatil som žiadne poplatky a býval som vo vysokoškolskom internáte Svoradov, ktorý vybudovala Katolícka cirkev. Prezident prichádzal k nám do internátu, aby nás povzbudil a oboznámil so svojimi zámermi. Zdôrazňoval nám, že „V nás nesmie byť nepriateľstvo k nijakému národu, iba hlboká úcta k dobru!“ Bola to politika v tom čase jedine správna pre

Martýrium Jozefa Tisu

nechal potvrdiť jeho viackrát vyslovené želanie „Tiso musí visieť“ (Smolec Ján: „Proces s Dr. J. Tisom - spomienky obžalobcu Antona Rašu a obhajcu Ernesta Žabkayho“, 1990). Jeho želanie splnili, lebo mali strach z prezidenta, ktorému národ dôveroval a úprimne ho miloval. Pôsobil vo veľmi ťažkom období, keď v Európe krátko po vzniku samostatného štátu vypukla 2. svetová vojna. Aj v tejto ťažkej situácii Slovensko dosiahlo aj zásluhou prezidenta všestranný rozvoj. Vážil si iné národy, pomáhal aj prenasledovaným Židom, ale je pravdou, že všetkých v tom ošiali nemohol zachrániť.

Na hrobe Dr. Tisu sú stále kvety a vence s nápisom na stuhe ako „Môjmu prezidentovi“. Je poburujúce, keď bulvárne média ho osočujú, ako aj ďalších najlepších synov národa. Veď ešte pred niekoľkými rokmi písali aj o Andrejovi Hlinkovi a biskupovi Jánovi Vojtášakovi ako o fašistoch. Z vyhlásení dvoch generálnych prokurátorov po roku 1990 je známe, že Dr. J. Tiso nikdy nebol na zozname vojnových zločincov. Čo sú to za ľudia, ktorí bez oboznámenia sa s historickými dokumentmi tvrdia opak? V akých rukách sú média, ktoré sa pokúšajú diskreditovať aj historikov píšucich pravdivé dejiny nášho národa?

Uvediem aspoň niekoľko postrehov o tomto kňazovi - prez-

slovenský národ a preto sme ju podporovali. K ľuďom bol bezprostredný, priateľský. Do parlamentu na Župné námestie chodil z prezidentského paláca pešo a niekoľkokrát som ho i ja stretol a mohol sa s ním pozdraviť. V Svoradove pôsobila organizácia slovenských katolíckych študentov a akademikov „Ústredie slovenského katolíckeho študentstva“ - ÚSKŠ, ktoré Andrejovi Hlinkovi k jeho šesťdesiatinám v roku 1924 venovalo pokál. Ten sa stal na jeho žiadosť putovným a bolí nim oceňované zaslúžilé osobnosti. Prezidentovi Tisovi bol Pokál Andreja Hlinku udelený dvakrát.

Tým, že Dr. Tiso prevzal na seba ťažkú politickú úlohu v nepokojných časoch v Európe, zachránil Slovensko pred rozdelením, prípadnou okupáciou a jej následkami. Možno povedať, že Slovensko vojnové roky preživalo v relatívnom pokoji a rozmachu. A za to bol prezident popravený. V tento deň 18. apríla 1947, ale i nasledujúce dni, národ smútil, plakal a bolestný hlas zvonov ho pozýval do kostolov modliť sa za nebohého prezidenta. Starší pán v mojej rodnej Trnave pri pomníku Antona Bernoláka povedal „Boh nás nepustiť“. K tomu dodávam: „Slováci píšete pravdivo svoje dejiny, lebo pravda trvá naveky“.

ANTON KOŠTÁL

cheológ Giovanni B. De Rossi a páter Joseph Mullooly, ktorí viedli vykopávky, usúdili, že by mohlo ísť o hrob, do ktorého pochovali sv. Cyrila.⁷

Organizátori vykopávok boli pod značným časovým tlakom nájsť hrob, a keďže na pravej strane chrámevej lode sa nič nenašlo, lebo nebola ešte objavená freska „Anastasis“, ľavé krídlo sa zdalo byť jediným možným miestom, kde by hrob sv. Cyrila mohol byť. Tento názor bol všeobecne, rýchle a ochotne prijatý ako fakt. A tak sa až dodnes uznáva spomenuté miesto ako miesto hrobu sv. Cyrila, ktoré uctievať katolíci aj ortodoxní.⁸

URČENIE HROBU SV. CYRILA

Niektorí odborníci na cyrilo-metodskú problematiku ako páter Leonard Boyle O.P., slovenský slavista Fraňo Grivec, ale i archeológ G. Wiltper a kanadský kunsthistorik John Osborne, však pochybovali o pravosti nájdenej hrobu. Pripojil sa k nim aj

súčasný archeológ baziliky sv. Klementa Federico Guidobaldi. Pochybnosti vznikli najmä preto, lebo sa nad ním nenašla podobizeň ako dôkaz, ktorým by jednoznačne svedčil, že sv. Cyril bol pochovaný práve na tomto mieste. Nejednoznačná bola tiež interpretácia textu z Rímskej legendy - „pochovali ho v mramorovej rakve ... po pravej strane oltára“ - (ad dextram partem altaris).⁹ Liturgicky sa považuje za pravú stranu oltára strana evanjelia, podľa Krista Pána na križi, čo znamená naľavo od oltára, keď naň pozeráme z predsiene chrámu. No ako sa neskôr ukázalo, pôvodná orientácia v kostole uvádzaná v prameňoch, bola určovaná z pohľadu ľudu smerom k oltáru a nie chrbtom od neho. Teda, „pravá strana oltára“ bola po pravici človeka divajúceho sa z hlavnej lode smerom k oltáru.

(Pokračovanie na 4. strane)

(Pokračovanie z 1. strany)

To je o tom, čo postrehol Jung, že človek sa túži dotknúť svojej duše. To je o psychológii s dušou. Psychológia môže porozumieť človeku nielen ako prirodvedná veda, ale aj ako veda so zmyslom pre filozofické. Platí to najmä v staršom veku. Preto sa uvádza, že prispôbenie k starobe závisí od toho, aký bohatý, diferencovaný, hodnotný život sa žil. To je o tom, čo píše Letz, sme utváraní nielen psychosociálne ale aj transsystemovým prostredím našej duchovnosti, ktorú buď tvoríme, alebo netvoríme.

Možno si to všimnúť na príbehu jedného človeka, ktorý iste nie je ojedinelý.

Ešte za bývalého režimu som mal známeho. Mali sme blízko záhrady. Pracoval na pošte. Dochádzal najprv zo Spiša do Košíc. Rozprával mi, ako raz ráno dobiehal na vlak, ktorý sa už pohol. Medzi koľajnicami bolo rozsypané vápno. Mrholilo. Pošmykol sa a spadol. Vlak mu ušiel. Celý bol zablidený. A vtedy, hovoril mi, sa to vo mne zlomilo. Do vtedy sa bránil, aby vstúpil do strany. Spišiaci sú hlboko veriaci. Aj jemu. zdá sa, ateizmus prekážal. Ale vtedy sa rozhodol. Dost' bolo tej mizérie. Vstúpil do komunistickej strany. Dostal byt v Košiciach. Funkcie. Postupoval stále vyššie a stále viac sa zriekal samého seba. Stále v sebe na čosi abdikoval a stále viac za to dostával materiálnych výhod. Privilégiá rôznych pardonov. Potom odišiel do dôchodku a našiel svoj duševný dom prázdny. Ochorel a rozviedol sa. Už nemal viac, z čoho by abdikoval. Iba manželstvo. Bez sebaabdikácie už nevedel žiť. Potom sa prihovárал mladším paniam s rôznymi ponukami a možno

Prirodzené a neprirodzené Zmysluplné a nezmysluplné

sa čudoval, že odmeny, na ktoré si zvykol, už neprichádzajú za onú sebaabdikáciu.

Zdá sa mi, že aj v súčasnosti sa tento príbeh v mnohých ľuďoch opakuje. Ľudí lámu mizérie, ktoré by nemuseli byť, ak by platila v ekonomike základná morálka. A tak pôsobí iba „prirodzené“, ako nám ho predstavuje doba, ako atrapa prirodzeného.

Ak človek netvorí „transsystemové prostredie svojej duchovnosti“, je veľké riziko, že podľahne tomu pánovi Nikto, ktorý ako píše Heidegger, nie je nikto iný ako on sám, keď pohltentý vecami sám sa stáva vecou. Prestáva cítiť svoju disponibilitu byť osobou ako podmetom vo svojej skúsenosti, ako to načrtáva filozofia personalizmu. Prichádza o dôležitú súčasť psychologického vývinu, ktorým je spirituálny vývin.

Spirituálna skúsenosť môže mať rôznu podobu, aj dramatickú. Rozprával som sa raz so svojim dobrým známym, ktorý mi rozpovedal svoj príbeh. Trpel na cukrovku, diabetes. V dôsledku tejto choroby prišiel o

nohu. V agonii, keď prežíval bolesť a lekármi bol ponechaný na seba, po operácii upadol do bezvedomia. V bezvedomí sa videl, ako leží na poli a veľmi narieka. Vtedy sa mu pred očami objavili vietnamské deti ako horia zasiahnuté napalmom. Museli viacej trpieť ako ja, keď horeli zaživa, napadlo mu. Ale neprestal som nariekať, hovoril. Vtedy sa mi objavila tvár z Turínskeho plátna, považovaná za tvár Krista Pána, a tá tvár mu hovorila, čo tak nariekaš, ja som za teba musel trpieť omnoho viac. A vtedy som sa veľmi zahanbil a prestal som s nariekaním, spomínal si. A mal som pocit, že som zaspal. Toto vo mne zostalo.

To bol silný spirituálny zážitok. Taký silný spirituálny zážitok môže rozvinúť chápanie prirodzeného ako niečoho, čo sa vyvíja, čo nie je dohotovené. Píše o tom aj Trojan v pozoruhodnej knihe úvah viacerých autorov k chápaniu človeka vo filozofii novoveku. Trojan (Nejeschleba, Němec, Recinová, 2011) píše, že pri porozumení prirodzenému treba vychádzať nie zo začiatku, ale z konca, z určenia človeka. K tej prirodzenosti sa človek vyvíja. Objavuje sa cez optiku nadprirodzeného. Na základe, ako píše, biblického svedectva ako nosnej perspektívy. Predpokladá to dary a výzvy, môžeme povedať ako súčasť utváraného duchovného prostredia človeka, ktoré nemožno považovať za prirodzené, ale ako mravnú a duchovnú výzvu. Píše, že sa neдрží prirodzeného zákona, ale mravného zákona, opretého o duchovnú perspektívu, ktorá čerpá z biblického posolstva. Pripomína, že púha predstava, že sa dá ona vteliť do inštitúcií, je naivná a narobila v európanstve veľa škody. Ale to nie je rezignácia na starostlivosť o pozemskú obec, píše, ale že veľa závisí od toho, ako sa nám podarí stáť v dialógu na ceste sebanápravy a nápravy spoločenských pomerov s ostatnými. Že kresťania môžu uskutočňovať toto dielo všenápravy na zemi len v dôvere, že ostávajú na ceste k obci nebeskej

Oproti tomu existuje predstava priro-

dzeného, akú zanechal Rousseau, ako začiatku v človeku, ktorému podmienky prostredia nedovoľujú, aby žila. Je to niečo, s čím má asi skúsenosť každý. Moja skúsenosť bola nepríjemná, keď som musel predať dom v súvislosti so zmenami v mojej rodine. Dom som predal dobrým ľuďom, ale ja som bol nespokojný, keď som okolo domu prechádzal. Raz som si položil otázku, či som im ten dom naozaj dal, alebo len predal. A vtedy som ho novým majiteľom ešte raz odovzdal, znova som im v duchu zaželal, aby sa v ňom mali lepšie ako ja.

Prirodzené spájame iba s príjemným, ale zmysluplné môže byť, ako píše psychológ Längle, príjemné, ale aj nepríjemné môže byť zmysluplné. Nezmysluplné môže byť príjemné, podobne ako nepríjemné môže byť aj nezmysluplné. Je toho všade okolo nás dost'.

Celý život sa môže človek usilovať, aby svoj život zaradil iba do príjemného a zmysluplného. A môže prísť náraz, ktorý nečaká, ktorý si nespôsobil. Má pocit, že hodnoty, v ktoré veril ako v súčasť prirodzeného, už nechránia. Spomínam si na jednu situáciu. Prišla klientka s dcérou, ktorá začala v poslednom čase veľa hovoriť o tom, že už nechce žiť. V rodine sa stala dráma, zomrel manžel, otec tejto dcéry. Myslím, že sa volala Katka. Bola to krátka a rýchla rakovina. Bývali v dome po rodičoch manžel. A tu sa začala rodina po manželovi domáhať vyplatenia domu. Mali to nejakú dohodnutú, čo smrť prekázala. Vdova bola celá zmätená, cítila strach, čo bude a začala mimovoľne poznámky pred svojimi tromi deťmi. Keby som mala iba dve deti, ale mám vás tri a oni mi toto chcú urobiť. Tak naindukovala dcére myšlienku na samovraždu, aby pomohla mame. Až táto dramatická možnosť zastavila príbuzných, aby sa zamysleli a začali riešiť všetko inak. Bolo treba aj hypnózou vrátiť túto obrátenú podobu lásky a vernosti matke a svojej rodine do prirodzených koľají. Nepochybne matka mala veľmi ťažkú situáciu z hľadiska toho, ako odsmútiť stratu manžela. Úľava nastala, keď sa Katka začala znova správať ako predtým, spontánne. Uťahnosť a hľbanie, stratenie sa iných skončilo.

Zdravý smútok môže existovať aj povedľa radosti, že deti sú tu a že sa majú k svetu. Dobré bytie má viac úrovní. Strach o dieťa odkryl hodnotu, ktorá pomohla usporiadať ich aj v širšej rodine. To, čo sa považovalo za prirodzené, to: vyplať nás, sa stalo neprirodzené a prirodzené sa objavilo ako zmysluplnosť v nepríjemnej situácii.

Religiozita môže veľmi pomôcť, pretože pomáha objaviť normu bytia v danej situácii. Sve-

domie zvíťazilo nad „prirodzeným“ ako sa prejavilo cez stuhnutú všeobecnú rozpravu v lokálnom prostredí. Religiozita zabránila relativizácii aj u príbuzných.

Zápas o to, aby bol život iba zmysluplný a príjemný, môže byť prirodzeným očakávaním, ak sa neodmieta aj to nepríjemné v prípade, že je zmysluplné. Ak je pravdepodobnosť, že ide o dočasný stav. Ľudia veľa vydržia. Cítia, že sa bojuje o to, aby sa zachovalo prirodzené, ktoré si pamätá nadprirodzené. Konflikt dnešnej doby je práve v tom veľkom zneistení veľkých skupín ľudí, že to nepríjemné a zmysluplné sa nikdy nestane príjemným a zmysluplným. Po určitom čase sa títo ľudia začnú vidieť na jeden úrovni s tými, ktorí žijú svoj život nepríjemne a nezmysluplne. Bývajú to doby, kedy sa za dušu dobre platí. Príjemné a nezmysluplné sa vydáva za príjemné a zmysluplné, keďže toho príjemného a zmysluplného je ako šafaranu. Prirodzené prestáva dôverovať nadprirodzenému v človeku.

To je víťazný čas na kupovanie duši. To je dnešná doba.

Zdá sa, že v súčasnosti žijeme kampaň, aby všetko príjemné bolo zjednotené ako zmysluplné. To predpokladá, že príde chvíľa, kedy na všetky otázky bude odpoveď. Ale návrat od odvodeného poznania k bytiu, ako o tom uvažoval Husserl, je poukaz a priestor pre polozenie otázok.

Otázka ako výsledok. Nie hotová odpoveď. Dôvod položím otázku napriek všetkým doterajším odpoveďami je spôsobilosť vnímať bytie. Objaviť hlbšiu identitu, ktorá prekračuje kauzalitu materiálneho sveta. Príbehy, ktoré som uviedol, boli boli o tomto probléme. Kauzalita väzenia ako podoba materiálneho sveta a jej prekročenie transcenciou. Kauzalita tohto sveta a ako zdroj pohodlia, a nespôsobilosť k transcencii. Položiť si otázku a vydržať napätie, že nie odpovede, ale v bytí sa črtá nový význam.

Poradenstvo pomáha klásť si otázky ako znak autonómie, klásť si otázky ako znak kompetencie a vzťahovať ich k iným na citovo významnej úrovni. Tieto tri potreby poradenská psychológia chápe ako vrodené, ktoré chcú byť naplnené. Priveľa kontroly blokuje sebaaktualizáciu, autonómiu - to je príbeh pošťára. Oslabenie týchto potrieb krízou - to sú ostatné príbehy. Viera, transcendentno, to je príbeh kňaza, obnovil cez vieru v Boha svoj pocit kontroly nad svojou situáciou, keď bol na samotke, uspokojil potrebu po autonómii a zažil vzťah na citovo významnej úrovni.

STANISLAV HVOZDÍK

Kresba: Andrej Mišanek

(Pokračovanie z 2. strany)

V roku 1868 bola v dolnej bazilike, ako posledná z fresiek, objavená, nástenná maľba zvaná „Limbo“ alebo „Anastasis“ - Zostúpenie Pána Ježiša do predpekla s portrétom mnícha držiaceho evanjeliár. Freska¹⁰ sa nachádza na pravej strane oltára (z pohľadu ľudu), hneď pri apside kostola. Obraz netvoril časť väčšieho cyklu, bola to samostatná maľba.¹¹ Podľa doterajších výskumov možno jednoznačne povedať, že je na nej znázornený portrét východného mnícha, ktorý bol pochovaný v bazilike sv. Klementa v druhej polovici 9. storočia.¹²

FRESKA ANASTASIS

Zobrazenie scény Zostúpenia sa v rannokresťanskej ikonografii nenachádza, objavuje sa až v 8. stor. v Byzancii (Kapadócia). Freska Anastasis v bazilike Sv. Klementa, datovaná do 9. storočia, sama o sebe predstavuje prvé zobrazenie tejto témy v talianskom umení.¹³ Tieto okolnosti a portrét východného mnícha datovaný do 9. stor. na freske Anastasis neklamne označuje skutočné umiestnenie hrobu sv. Konštantína Cyrila v bazilike sv. Klementa z roku 869.

Na tejto maľbe je ústrednou postavou Kristus, ktorý šliape po diablovej znázorňujúcom peklo a vedie Adama von z predpekla. V pozadí vidno pekelný oheň. V ľavom dolnom rohu je portrét muža namaľovaného do pol pása. Muž má pravú ruku mierne zdvihnutú s natiahnutými prstami a v ľavej ruke drží veľký zdobený kódex. Okolo hlavy má pomerne veľký pravouhlý nimbus.

Hoci je nápis nad jeho hlavou už zotretý, blízkosť hrobu pri oltári naznačuje, že muselo ísť o významnú osobnosť. Konštantín Filozof, neskôr známy ako sv. Cyril, je jediný východný mních, o ktorom je známe, že bol pochovaný v bazilike sv. Klementa,¹⁴ a to s najvyššími poctami prislúchajúcimi pápežovi.

Podľa analýzy dominikána Paula Lawrola, ktorá sa nachádza na informačných tabuliach v átriu baziliky Sv. Klementa „na freske je zobrazený muž so štvorcovou svätožiarou. Evanjeliár v jeho rukách hovorí o tom, že ide o duchovnú osobu a navyše jeho odev s nezvyklou dekoratívnou kapucňou prezrádza, že by to mal byť grécky mních. Použitie štvorcového nimbusu¹⁵ v tom čase znamenalo, že obraz predstavuje skutočnú podobu¹⁶ dotyknej osoby. V spojení so scénou Anastasis sa freska javí ako časť pohrebného monumentu - pamätníka tejto osobnosti, kde Kristus, ktorý prekračuje kosti smrti a moc diabla, povedie tohto zosnulého mnícha do večného života. Zdá sa, že freska bola umiestnená v polkruhovej nische nad hrobom. Absencia akejkoľvek murovanej štruktúry v okolí fresky naznačovala, že telo ležalo v sarkofágu.“

Rímska legenda skutočne hovorí, že bol pochovaný „v mramorovej rakve“. Zo životopisu ŽK vieme, že Konštantín Filozof bol biskupom, ktorý sa na konci života stal mníchom. O jeho biskupskej hodnosti hovorí jeho vlastná modlitba pred smrťou, kde sa ako biskup modlí za svoj ľud: „Vyslyš moju modlitbu a zachovaj verné ti stádo, nad ktorým si ustanovil mňa, nesúceho a nehodného služobníka.“ Preto neprekvapuje, že na freske Anastasis je sv. Cyril znázornený ako mních s evanjeliárom v rukách, čo je neklamným znakom, že ide o biskupa. Pretože podľa východnej ikonopiseckej tradície sa byzantskí episkopi znázorňovali vždy s knihou evanjelií v rukách.¹⁷

VIZITKA

KONŠTANTÍN FILOZOFA

Veľavravná je i samotná téma vyobrazenia nad hrobom Konštantína Filozofa - Anastasis - kde Zmŕtvych-

Skutočná podobizeň Cyrila a jeho brata Metoda

Mozaičky sv. Cyrila a sv. Metoda z 11. stor. z kostola sv. Praxedy, kde Vierozvestovia počas pobytu v Ríme bývali a kde sv. Cyril aj zomrel

vstalý Ježiš podáva ruku praotcovi Adamovi, aby ho vyviedol z podsvetia a navrhol mu stratený večný život. Symbolicky tak navracia dedovizeň i Konštantínovi Cyrilovi, ktorý sa vždy predstavoval ako Adamov vnuk, hľadajúci dávnu dôstojnosť svojho deda. V Živote Konštantína Filozofa sa o tom píše:

„Zachovával čistotu, čím sa veľmi páčil Bohu a bol obľúbený medzi ľuďmi. A cisársky kancelár vzdával mu česť a úctu. Ponúkal mu mnoho zlata, ale on ho neprijal. Raz mu povedal: „Tvoja krásna a múdrosť nútia ma, aby som ťa mal v obľube. Mám krstnú dcéru, krásnu a bohatú, ktorá pochádza z dobrej a vznešenej rodiny. Ak chceš, dám ti ju za manželku. Cisár ti preukáže veľkú česť a zverí ti malú provinciu, ba, očakávaj ešte viac, lebo skoro budeš správcom veľkej provincie.“ No Filozof mu odvetil: „Je to veľký dar pre tých, čo ho chcú. Pre mňa však niet nič vzácnejšie ako učenosť. Ňou chcem zbierať múdrosť a hľadať pocty a bohatstvá, ktoré stratil praotec Adam.“

Poslanie ku Chazarom - „Keď došiel ta, chceli ho posadiť za stôl vedľa chána i pýtali sa ho: „Aká je tvoja hodnosť, aby sme ti mohli dať miesto, aké ti patrí.“ On povedal: „Deda som mal veľkého a veľmi slávneho, ktorý blízko cisára stával. No, zo svojej vôle danú mu slávu odvrhol a preto bol vyhnaný. Keď prišiel do cudzej zeme, schudobnel a tam ma zrodil. Ja teda hľadám dávnu dôstojnosť svojho deda, no nestihol som ju ešte dosiahnuť. Som totiž Adamov vnuk.“

Z tohto textu je zrejme, že Konštantín Filozof používal ako svoju „vizitku“ titul Adamovho vnuka, hľadajúceho nesmrteľnú prirodzenosť, ktorú mal Adam pred spáchaním prvotného hriechu. Freska Anastasis, zobrazujúca moment prinavrátania večného života Adamovi skrze Kristovo zmŕtvychvstanie, zároveň hovorí, že spolu s Adamom už i Konštantín dosiahol stratenú dôstojnosť svojho deda.

Jeziuita Fraňo Grivec túto ideu teologicky zdôvodnil: Praotcom ľudského rodu je Adam. On od Boha dostal mimoriadne duchovné bohatstvá a dar nadprirodzeného života, čiže milosť posväcujúcu. Hriechom prvý človek stratil nadprirodzené dary a spolu s ním sme ich stratili i my. Po príchode Spasiteľa naším cieľom je znovu získať tieto bohatstvá a praotcovský dar nadprirodzeného života a svätosti. Konštantínova životná filozofia tak vyjadruje podstatu duchovného života každého človeka: získať a rozmnožovať milosť posväcujúcu v nás, aby sme dosiahli život večný.¹⁸

Konštantín Cyril, prijímajúc večný pokoj v Kráľovstve nebeskom, došiel do vytúženého cieľa, o čom dostal poznanie krátko pred svojou smrťou: „A keď zňasal chorobu mnoho dní, uvidel raz Božie zjavenie i začal takto spievať: „Keď mi povedali: Pôjdeme do domu Pánovho, zaplesal duch môj a zaradovalo sa moje srdce.“ I obliekol si posvätné rúcho a celý deň strávil v radostnej nálade a hovoril: „Odteraz nie som sluhom ani cisára ani nikoho iného na zemi, ale iba Boha všemohúceho. Nebol som a zrodil som sa i budem žiť naveky. Amen.“

Takže nielen zobrazenie nad hrobom predstavujúce gréckeho mnícha, ktorý bol zároveň biskupom, ako to naznačujú pôvodné pramene, ale i téma vyobrazenia: vizitka Konštantína Filozofa - „Adamovho vnuka“, nás utvrdzujú v presvedčení, že na tomto mieste bol pochovaný Konštantín Cyril. Štvorcový nimbus naznačujúci, že ide o skutočnú podobu, ktorú mohli urobiť len jeho súčasníci, hovorí, že pred očami máme jeho reálny portrét, hoci aj v istej umeleckej štylizácii.

Zaujímavé je, že portrét mnícha je situovaný v spodnom rohu fresky. Ak bol Konštantín Filozof tak významná osobnosť, udivuje bočné postavenie jeho vyobrazenia. Túto okolnosť môže vysvetliť práve štvorcový nimbus okolo jeho hlavy a umiestnenie portréty v ľavom spodnom rohu.

Obdobné vyobrazenia nachá-

dzame vo viacerých chrámoch v Byzantskej i Rímskej ríši. I priamo v bazilike Sv. Klementa. Hneď oproti podobizni sv. Cyrila, na stene hlavnej lode naľavo od hlavného vchodu (z nartexu), je čiastočne zachovaná freska „Nanebovstúpenie“. V hornej časti Kristus, obklopený anjelmi, sa vznáša na oblaku. Pod ním je zobrazená Bohorodička v póze „orantky“, po jej oboch stranách v úzase stojaci apoštoli. V pravej časti fresky je obraz svätého Víta. Symetricky k nemu je zľava vyobrazený pápež Lev IV. (847-855) so štvorcovým nimbusom okolo hlavy, čo poukazuje na to, že freska bola vytvorená ešte počas života pápeža, ktorý je tu zobrazený nie ako svätec, ale len ako donátor.¹⁹ V takej istej schéme poznáme vyobrazenie pápeža Paschala I. na portály hlavnej apsidy baziliky Sv. Praxedy s modelom kostola v ruke, ako budovateľ baziliky. Pápež stojí po ľavej strane hlavnej scény a nad hlavou má modrý štvorcový nimbus. Oba portréty pápežov pochádzajú z 9. storočia. Obdobné vyobrazenie donátorov nachádzame aj v chráme sv. Demetra v Solúne. Zrejme preto aj Leonard Boyle vyslovil domnienku, že v ľavom dolnom rohu fresky Anastasis je pravdepodobne zobrazený donátor.²⁰

Preto sa ponúka myšlienka, že ak sv. Cyril poznal deň svojho odchodu do večnosti, mohol mať aj konkrétnu predstavu o svojom epitafe a isto o tom hovoril aj so svojim bratom Metodom. Potom fresku Anastasis mohli dať zhotoviť podľa jeho vlastného priania, pretože, vyjadrujúc zmysel jeho života, bola zobrazením jeho osobnej „vizitky“. Z toho dôvodu aj jeho skutočný „živý portrét“ so štvorcovým nimbusom umiestnili do ľavej spodnej časti fresky len ako „donátora“, či objednávateľa. Takáto forma portréty mohla byť zhotovená aj na Cyrillovo osobné želanie, ktorý nechcel žiadne pocty pre seba. Ako to vidieť i v jeho poslednej modlitbe, kde sám o sebe hovorí, iba ako o „nesúcom a nehodnom služobníkovi“.²¹

PORTRÉT

SV. CYRILA A METODA V BAZILIKE SV. PRAXEDY

Konštantín a Metod po svojom príchode do Ríma v roku 867 boli ubytovaní najpravdepodobnejšie v gréckom kláštore pri bazilike Sv. Praxedy²² neďaleko od baziliky St. Maria Maggiore. Tu v bočnej kaplnke sv. Zenóna, ktorá pochádza z 9. storočia, slúžieval sv. liturgiu aj Konštantín Filozof so svojim bratom Metodom.

Kaplnka sv. Zenóna v bazilike Sv. Praxedy je jeden z klenotov rímskeho stredovekého umenia a dodnes udivuje nádhrou mozaikovej výzdoby. V prvej polovici 9. storočia ju dal postaviť pápež Paschal I. (817 - 824) ako pohrebnú kaplnku pre svoju matku Teodoru. Zsvätená bola mučeníkovi Zenónovi, ktorého relikvie dal preniesť z rímskych katakomb.²³

Na vstupnom portáli tejto kaplnky sú v dvoch radoch vyobrazenia svätcov a svätíc. Na čele vnútorného radu stojí Madona a vonkajší rad predstavuje dvanásť apoštolov, ktorých hlavou je Kristus. V spodnej časti portálu uzatvárajú rad apoštolov dva výrazne odlišné portréty mužov s pápežskými tiarami, no bez ďalších atribútov. Oficiálna literatúra uvádza, že ide o „portréty dvoch pápežov Paschala I. a možno jeho nástupcu Eugena II. urobené pravdepodobne v roku 1800.“²⁴

Lenže porovnanie skutočnej podobizeň pápeža Paschala I. so štvorcovým nimbusom vyobrazenom priamo v apside baziliky Sv. Praxedy a podobizni v tom istom chráme na portáli Zenónovej kaplnky jednoznačne vyvracia túto domnienku. Nemožno totiž medzi nimi nájsť ani len vzdialenú podobu. Pápež Paschal I. má aj v chráme Sv. Cecílie v Ríme svoju podobu, ktorá je identická s jeho vyobrazením vo Sv. Praxede.²⁵ Takže v prípade portáli kaplnky sv. Zenóna nemožno hovoriť o rôznych umeleckých vyjadreniach podoby pápeža Paschala, pretože nemajú vôbec nič spoločné. Preto oficiálna interpretácia, že ide o dvoch

pápežov z 9. storočia, nemá dostatočné opodstatnenie.

V staršej literatúre²⁶ sú zmienky o tom, že tieto dva portréty predstavujú podobizne bratov zo Solúna, ktorí tu boli ubytovaní počas svojej návštevy Ríma v rokoch 867 - 869. Porovnanie Cyrilovej skutočnej podoby z fresky nad jeho hrobom s mozaikovým portrétom na portály kaplnky sv. Zenóna to potvrdzuje. Nápadná zhoda oboch portrétov Konštantína Filozofa zvaného Cyril z chrámov Klementa i Praxedy, ktoré sa v typických črtách svätca zhodujú, nám dovoľujú vyjadriť presvedčenie, že i v prípade mozaiky skutočne ide o podobizňu sv. Cyrila. Možno sa potom právom domnievať, že druhý portrét patrí jeho nerozlučnému bratovi sv. Metodovi, obzvlášť keď vieme, že práve tu v bazilike Sv. Praxedy obaja bývali.

Tiež ich zaradenie na portály kaplnky do radu prvých apoštolov korešponduje s tým ako ich vnímali ich súčasníci, keď o nich hovorili ako o „veľkých stĺpoch Kristovej Cirkvi“ a „nových hlásateľoch a svetlách celého sveta“. Osobitne sv. Cyrila nazvali „novým apoštolom“ a „tretím dovšiteľom“ po Petrovi a Pavlovi v meste Ríme.²⁷ Apoštolský význam misie bratov zo Solúna u Slovákov bol vyzdvihovaný aj samotným pápežom Hadriánom II., ktorý chcel sv. Cyrila pochovať ako pápeža v chráme Svätého Petra. To mohol byť aj adekvátny dôvod zvečniť ich portréty práve medzi prvými apoštolmi Cirkvi.

OTÁZKA DATOVANIA

Otázkou zostáva, kedy boli portréty zhotovené? Pre určenie času vzniku mozaiky je rozhodujúci fakt, že je tu okrem Cyrila, ktorý požíval veľkú úctu u Rimanov, vyobrazený aj Metod. Muselo to byť teda v čase, keď bol v Ríme bez prekážky uznávaný nielen sv. Cyril, ale i jeho brat Metod.

Kult Konštantína - Cyrila ako svätca vznikol v Ríme, hneď po jeho smrti 14. februára 869, už počas jeho pohrebu. A ako dosvedčujú pramene: „Tam sa začalo diať veľa zázrakov. Keď to videli Rimania, začali ho ešte viac uctievať.“²⁸ Pápež Hadrián II., nariadil preukázať Konštantínovi Cyrilovi „rovnakú pohrebnú úctu ako samému pápežovi“.²⁹ Uloženie jeho ostatkov vedľa pápeža sv. Klementa, to už bol akt svätorečenia.³⁰

V prípade sv. Metoda to bolo iné. Počas pôsobenia arcibiskupa Metoda (869 - 885) u Slovákov na Morave a v Panónii, v dôsledku neustálych intríg zo stany Frankov, musel Metod často obhajovať svoje učenie pred apoštolskou stolicou v Ríme. Na rozdiel od Hadriána II. (867 - 872) a Jána VIII. (872 - 882), ktorí schválili staroslovenskú liturgiu zapísanú v hlahlolike, pápež Štefan V. (885 - 891) pod vplyvom intríg biskupa Vichinga ju zakázal. Po smrti arcibiskupa Metoda v r. 885 nastal pogrom na všetkých Metodových žiakoch a celá hlahlolská písomnosť vo Svätoplukovej ríši bola zničená. Neskôr sa i pápež Ján X. (914 - 928) ku hlahlolskej liturgii ako „Metodovej náuke“ rozšírenej v Chorvátsku postavil negatívne. Na splitských synodách v rokoch 925 a 1060 bol moravský arcibiskup Metod označený za „heretika“. Až na synode, ktorá sa konala v Spilte v roku 1075 bola staroslovenská liturgia rehabilitovaná. Nahliadnutím do histórie spojenej s byzantskou misiou vidíme, že v Ríme ako vhodné obdobie, kedy požíval v Ríme úctu i arcib. Metod, prichádza do úvahy až koniec 11. storočia po roku 1075.

Vo východnej cirkvi najstarší kalendárny zápis liturgického sviatku svätých Cyrila i Metoda sa nachádza v hlahlolskom Assemanovom evanjeliári

z 11. storočia.³¹ V tých časoch na vyhlásenie za svätého nebol potrebný súhlas pápeža. Až za pápeža Inocenta III. (1198 - 1216) bolo striktné nariadené, že kanonizácie sa môžu konať iba so súhlasom apoštolskej stolice.³²

Diecézných svätcov mohli vyhlásiť diecézni biskupi. Konalo sa to zväčša vyzdvihnutím ostatkov (elevatio) a po slávnostnom obrade ich uložení na iné, významnejšie miesto (translatio).³³ Podľa Gerhardovej a Hartvikovej legendy v roku 1083 dal pápež Gregor VII. (1073-1085) vykonať „elevatio corporis“ (vyzdvihnutie tela) všetkých tých, ktorí obrátili Panóniu na kresťanskú vieru.³⁴ V tom čase medzi nimi boli biskupi Gerhard a Bystrík, mnísi Svorad-Ondrej a Benedikt a kráľ Štefan. Toto rozhodnutie bolo vlastne aktom ich vyhlásenia za svätých.

Do radu svätcov, ktorí mali významný podiel na evanjelizácii Panónie, (v 9. storočí ju obývalo slovenské

preto mohol byť znázornený aj „ex post“ s insígniami pápeža - tiarou. O Metodovi, v dôsledku zničenia staroslovenskej liturgie u Slovákov, sa v tom čase v Ríme už nič konkrétne nevedelo. Preto mohol byť pôvodne vyobrazený len jednoducho, bez tiary. Výrazné rozdiely vidieť tiež na odeve mozaikových portrétov. Sv. Cyril má bohatší odev červenej farby, v kontraste s farebné i výzdobou jednoduchým odevom sv. Metoda.

Známy slovenský výtvarník pôsobiaci vo Florencii, ktorý je okrem iného aj expertom na určovanie autentickosti výtvarných diel, vyjadril presvedčenie, že mozaikové portréty sú staršie dáta a môžu byť z 11. storočia.³⁷ No už na prvý pohľad je zrejmé, že pozadie bolo neskôr zmenené. Po východnom rozkole v roku 1054 s pribúdajúcim časom sa stále viac zväčšovala vzájomná averzia medzi predstaviteľmi Východnej byzantskej cirkvi a Západnej rímskej cirkvi. Niet sa preto

Skutočný portrét sv. Metoda

obyvateľstvo) patrili v prvom rade bratia zo Solúna. Sv. Konštantín Cyril bol tvorca slovenských písmen a prekladateľ slovenských liturgických kníh a jeho brat Metod bol arcibiskupom Moravy a Panónie. Je preto veľmi pravdepodobné, že rozhodnutím pápeža Gregora VII. o „elevatio a translatio“ sa v 11. stor. v Ríme formálne opäť oživila úcta ku sv. Cyrilovi a Metodovi. Rímsky cirkevný kalendár mal ku dňu 9. marca zapísaný sviatok svätých biskupov Cyrila a Metoda na Morave („In Moravia sanctorum episcoporum Cyrilli et Methodii“).³⁵

IKONOGRAFIA PORTRÉTOV

Ikonografický rozbor mozaikových portrétov tiež naznačuje isté riešenie otázky datovania. Ako odznak svojej panovníckej hodnosti nosieval pápež od 11. stor. pri neliturgických slávnostiach korunu podobnú prilbe, zvanú tiara.³⁶ Podľa vzhľadu tiar, ktoré majú obaja bratia na hlavách by bolo možné usudzovať na 11. - 12. storočie. Tiaru takého istého typu má i pápež Hadrián II. na freske v bazilike Sv. Klementa, ktorá je datovaná do druhej polovice 11. stor. Ale isté porovnanie nezhody a detaily výzdoby naznačujú, že tiara na Metodovej hlave pôvodne nebola. To by zodpovedalo skutočnosti, že Konštantín Cyril požíval na konci života apoštolskú úctu, a

osobnosť. Konštantín Filozof neskôr známy ako sv. Cyril je jediný východný mních, o ktorom je známe, že bol pochovaný v bazilike sv. Klementa. Vefavrná je i samotná téma vyobrazenia nad hrobom Konštantína Filozofa - Anastasis - kde Zmŕtvychvstalý Ježiš podáva ruku praotcovi Adamovi, aby ho vyvedol z podsvetia a navrátil mu stratený večný život. Z prameňov vieme, že Konštantín Filozof používal ako svoju vizitku titul „Adamovho vnuka“, hľadajúceho nesmrteľnú prirodzenosť, ktorú mal Adam pred spáchaním prvotného hriechu. A práve to je témou fresky Anastasis. Takže nielen vyobrazenie nad hrobom predstavujúce gréckeho mnicha, ktorý bol zároveň biskupom, ako to naznačujú pôvodné pramene, ale i téma vyobrazenia: vizitka Konštantína Filozofa - „Adamovho vnuka“, nás utvrdzujú v presvedčení, že na tomto mieste bol pochovaný Konštantín Cyril. Štvorcový nimbus mnicha hovorí, že pred očami máme jeho reálny portrét, hoci aj v istej umeleckej štylizácii.

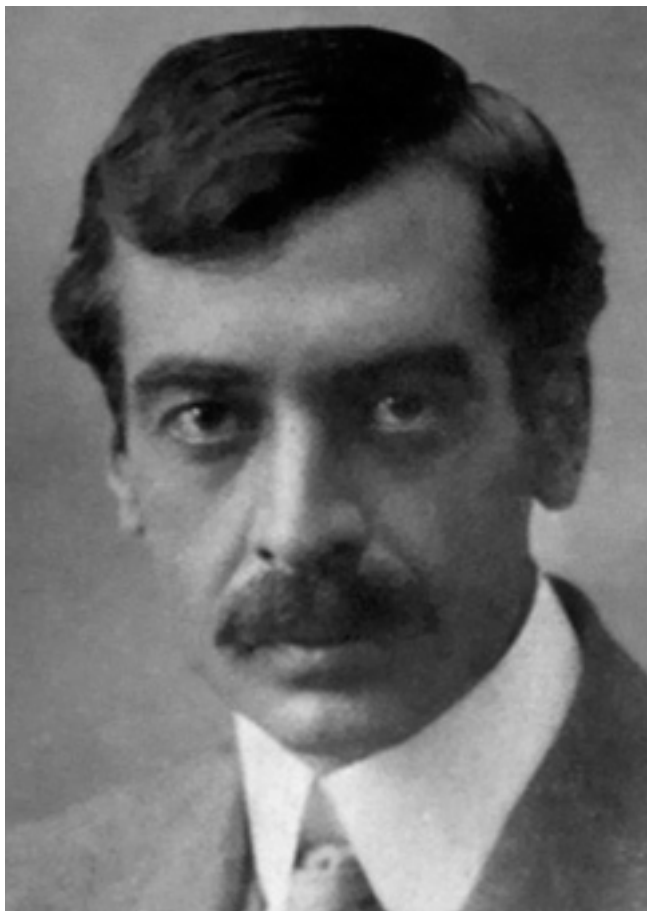
Leonard Boyle vyslovil domnienku, že v ľavom dolnom rohu fresky Anastasis je pravdepodobne zobrazený donátor. Keďže sv. Cyril poznal deň svojho odchodu do večnosti, mohol mať aj konkrétnu predstavu o svojom epitafe. Je preto veľmi pravdepodobné, že fresku Anastasis, ktorá bola vyjadrením zmyslu jeho života, dali vyobraziť podľa jeho vlastného prania, a jeho skutočný portrét umiestnili do ľavého spodného rohu len ako „donátora“, či objednávateľa.

Konštantín a Metod po svojom príchode do Ríma v roku 867 boli ubytovaní najpravdepodobnejšie v gréckom kláštore Sv. Praxedy neďaleko od baziliky St. Maria Maggiore. V bazilike Sv. Praxedy na vstupnom portály bočnej kaplnky sv. Zenóna, sa nachádzajú dva portréty mužov s pápežskými tiarami, no bez ďalších atribútov. Oficiálna literatúra uvádza, že ide o „portréty dvoch pápežov Paschala I. a možno jeho nástupcu Eugena II.“ Porovnanie skutočnej podobizne pápeža Paschala I. vyobrazenom priamo v apside baziliky Sv. Praxedy a podobizni v tom istom chráme na portály Zenónovej kaplnky jednoznačne vyvracia túto domnienku. V staršej literatúre existujú zmienky o tom, že tieto dva portréty sú podobizne bratov zo Solúna. Porovnanie Cyrilovej skutočnej podoby z fresky nad jeho hrobom s mozaikovým portrétom na portály kaplnky sv. Zenóna to potvrdzuje. Nápadná zhoda oboch portrétov Konštantína Filozofa z chrámov Klementa i Praxedy, ktoré sa v typických črtách svätca zhodujú, nám dovoľujú vyjadriť presvedčenie, že i v prípade mozaiky skutočne ide o podobizňu sv. Cyrila. Možno sa potom právom domnievať, že druhý portrét patrí jeho nerozlučnému bratovi sv. Metodovi. Apoštolský význam misie bratov zo Solúna u Slovákov v 9. storočí bol vyzdvihovaný už ich súčasníkmi za pápeža Hadriána II., a preto mohol byť aj adekvátny dôvod zvečniť ich portréty. Stalo sa tak najpravdepodobnejšie v 11. storočí.

POZNÁMKY:

- 1/ tal.: Basilica di San Clemente al Laterano
- 2/ Rímska legenda In: P. Ratkoš: Pramene k dejinám Veľkej Moravy, SAV Bratislava 1964, s.130-138
- 3/ Doplnené podľa prekladu: Stanislav Ján: Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda, Bratislava 1933, s.61
- 4/ Vragaš Štefan: Život Konštantína Cyrila a Metoda, Matica Slovenská, Martin 1994, s.70
- 5/ Hnilica, Ján. Svätí Cyril a Metod, VSSS 3. vyd. 2012, s. 90
- 6/ Tamže
- 7/ Tamže. Nad týmto hrobom dali americkí Slováci roku 1952 postaviť pamätný mramorový oltár s latinským nápisom: „Na česť svätého Cyrila

- 8/ postavitel synovia Slovenského národa“. Oltár je jednoduchý, aby čo najlepšie zapadol do prostredia a nerušil vzhľad starej baziliky zo 4. storočia
- 9/ Hnilica J., C.D. s. 96
- 10/ Hnilica J., C.D. s. 93
- 11/ Vďaka Nadácii Paola Droghetti, v spolupráci s irskými Dominikánskymi otcami bola freska v roku 2005 obnovená prostredníctvom Istituto Centrale per il restauro. Zdroj <http://www.basilicasanclemente.com/restoration/anastasis>
- 12/ Hnilica, Ján. Svätí Cyril a Metod, VSSS 3. vyd. 2012, s. 95
- 13/ Hnilica, Ján. Svätí Cyril a Metod, VSSS 3. vyd. 2012, s. 97
- 14/ Boyle, Leonard O.P., Petit guide de St. Clement - Rome, Rome, 1989, s.58
- 15/ Hnilica J., C.D. s. 95
- 16/ Svorcové halo v ranostredovekom kresťanskom umení označuje, že ide o človeka žijúceho v čase zhotovenia maľby a predstavuje jeho reálnu podobu. Halo na vyobrazeniach svätcov, známe tiež ako nimbus - svätožiara, je kruh svetla, ktoré obklopuje človeka. Používajú sa v ikonografii mnohých náboženstiev, aby poukázali na sväté alebo posvätné postavy. V rôznych obdobiach sa nimbus používal tiež na vyobrazeniach panovníkov a hrdinov. V posvätnom umení náboženstiev Grékov, Rimanov, hinduistov, budhistov a kresťanov, duchovné osoby môžu byť zobrazené s halo v podobe kruhovej svätožiary okolo hlavy, alebo i okolo celého tela. V ázijskom umení je halo zobrazené ako plamene. Celotelová žiara sa volala mandorla. Svätožiary môžu byť zobrazené takmer v akejkoľvek farbe, ale predstavujúce svetlo, sú najčastejšie zaužívané farby zlatá, žltá, biela, alebo plamenná červená.
- 17/ Paola Gallio, The basilica of saint Praxedes, Edizione riservata alla Basilica di S. Prassade, 2009, s. 12
- 18/ porovnaj Gorazd A. Timkovič, OSBM, Sv. Cyril (+869) bol katánskym episkopom, Krásnobrodský zborník, Prešov, 1 (1996) 1-2, str. 53-90
- 19/ Z článku Bagin, Jozef. Konštantín na súdiach v Carihrade, Zdroj: http://www.visnove.fara.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=1041&Itemid=267
- 20/ Boyle, Leonard O.P., Petit guide de St. Clement - Rome, Rome, 1989, s. 51
- 21/ Boyle, Leonard O.P., Petit guide de St. Clement - Rome, Rome, 1989, s. 59
- 22/ „Vyslyš moju modlitbu a zachovaj verné tí stádo, nad ktorým ustanovil si mňa, nesieho a nehodného služobníka.“ In Vragaš Štefan: Život Konštantína Cyrila a Metoda, Matica Slovenská, Martin 1994, s.70
- 23/ Kostol sv. Praxedy bol jedným z prvých farských kostolov ustanovených v Ríme po milánskom edikte z roku 313. Prvé zmienky o ňom sa vzťahujú k roku 491, na nápis v katakombách sv. Hippolyta na via Tiburtina. Najstarší kostol prestaval na konci 8. storočia pápež Hadrián I. (772-795). Pápež Paschal I. (817-824) hneď po nástupe na Petrov stolec v roku 817 dal baziliku, ktorá bola jeho titulárnym kostolom, kompletne prestavať. Preniesol do nej aj 2 300 kresťanských mučeníkov z cintorínov za hradbami, pretože hroby bolo treba ochrániť pred drancovaním Longobarďov. K novej bazilike Paschal pripojil tiež konvent pre komunitu gréckych mníchov sv. Basila. In: Paola, Gallio. The Basilica of Saint Praxedes. III Edizione d'Arte Marconi, Roma 2009, s. 1 a 3
- 24/ Paola, Gallio. The Basilica of Saint Praxedes. III Edizione d'Arte Marconi, Roma 2009, s. 26
- 25/ Zdroj: http://www.sacred-destinations.com/italy/rome-santa-cecilia/photos/IMG_4713c
- 26/ Podľa referátu: P. Piatti: „Cyrilometodské pamiatky v Ríme“, ktorý odznel na Medzinár. vedeckej konf. „Svätí Cyril a Metod a ich náboženská a kultúrne dedičstvo, most medzi Východom a Západom“ v máji 2013 na UK v Bratislave
- 27/ Pochvala Cyrilovi a Metodovi a Pochvala Cyrilovi Filozofovi In: Stanislav Ján: Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách, MS Martin 1950, s. 112
- 28/ Vragaš Štefan: Život Konštantína Cyrila a Metoda, Matica Slovenská, Martin 1994, s.70
- 29/ Rímska legenda In: P. Ratkoš: Pramene k dejinám Veľkej Moravy, SAV Bratislava 1964, s.138
- 30/ Kútnik Šmálov, J. Prvý učiteľ slovianskeho národa, LÚČ, Bratislava 1999, s. 182
- 31/ Bagin, Anton. Apoštol Slovanov Cyril a Metod a Veľká Morava. Trnava: SSV, 1987, s.180
- 32/ Marsina, Richard. Legendy stredovekého Slovenska, Ideál stredovekého človeka očami cirkevných spisovateľov. Budmerice: RAK, 1997, s. 337
- 33/ Tamže s. 37
- 34/ Tamže s. 93; V čase kráľa Ladislava „bolo uznesené na synode svätej rímskej Cirkvi, že telá tých, čo boli zomreli v Panónii pri kázaní o Bohu, majú byť uctievané s najvyššou poctou a hodnými chválami zvelebené.“ Vyzdvihnutie a preniesenie sa udialo za prítomnosti apoštolského legáta a snemu šľachticov Panónie.
- 35/ Timon, Samuel. Obraz starého Uhorska, (Imago antiquae Hungariae 1733). preložil Ján M. Dubovský. Dobrá kniha v Cambridge, Ontario 1991, s. 52
- 36/ Špirko, Jozef. Cirkevné dejiny. Martin: 1943, s. 427
- 37/ Osobná konzultácia so súdnym znalcom výtvarných diel v Taliánsku, menovaným Florentskou republikou do funkcie „perito esperto tribunale difference“, profesorom na výtvarnej akadémii vo Florencii a Cividale v odbore grafika, ikonografia, reštaurátorstvo - Stanislavom Dusikom.

PEJO JAVOROV (1878-1914), vl. menom Pejo Kračolov, bol bulharský básnik, zakladateľ bulharského symbolizmu. Je považovaný za jeden z najväčších talentov epochy fin de siècle v Bulharsku. Vo svojej odbojnej povahe podporoval oslobodzovacie či inými slovami revolučné hnutie v Macedónsku. Roku 1912 sa zúčastnil ozbrojených akcií počas Balkánskych vojen. Bol redaktorom mnohých periodík zápasiacich o práva Arménov. Podporoval taktiež i arménske oslobodzovacie hnutie, pozorne vnímajúc zhoršujúcu sa pozíciu Arménov v Osmanskej ríši, ktorá vyvrcholila arménskou Genocídou rok po básnikovej smrti.

Javorov vyjadruje v básňach pocity romantického subjektu, svoj vnútorný svet zasvätil dvom ženám - Mine Todorovej, sestre bulharského spisovateľa a Lore Karavelovej. Prvá z jeho lások zomrela na tuberkulózu v Paríži, druhá spáchala samovraždu. V zúfalstve zo zavinenia Lorinej smrti sa opakovane pokúsil o samovraždu, dôsledkom jedného z pokusov stratil zrak. Svoj život ukončil otravou krvi a zastrelením.

Javorovov záujem o utlačovaný národ Arménov nezostal nepovšimnutý. Je po ňom pomenovaná škola v Jerevane. Arméni mu doteraz preukazujú úctu. Je po ňom pomenovaný i ostrov súostrovia Shetlandy v oblasti Antarktídy.

Javorovove tušenie nešťastného osudu Arménov sa naplnilo počas arménskej genocídy v rokoch 1915-1918, keď bolo na území Osmanskej ríše vyvraždovaných približne 1,5 miliónov Arménov.

Na tento fakt upozornil roku 1933 rakúsky spisovateľ Franz Werfel v diele Štyridsať dní. V nedeľu vo veľkonočnom oktáve 12.4.2015 pápež František označil masakry Arménov za prvú genocídu v 20. storočí. Zároveň slúžil svätú omšu pri pripomienke stého výročia arménskej genocídy.

VYHNANCI

*S nizučkým slnkom na temene
krvavie azúr morských rún,
hrou vlastných živlov unavene
utícha strmý nápor vln.*

*A lode, čo tak plavne plynú
vo vetre zas a odznova,
ach, premieňajú na vidinu
ďaleké brehy domova.*

*Čas navráti nám domovinu,
tie brehy nepodľahnú dňom:*

PEJO JAVOROV

S nizučkým slnkom na temene

*Voda a súš sa nepominú,
zatiaľ nám budú svätým snom!
Marica, Vardar, Dunaj, nebo
Stradže a Pirin, dané do vienka,
budú hriať snád' aj v hrobe, lebo
nás neopustí spomienka.*

*Synovský údel strhať putá,
na podlých zradcov čaká smrť -
nebude tomu zabudnutia,
nepriateľa sa nedá zabudnúť.*

*A možno zo súcitu k vlasti,
z vášni, čo nikde nehoja,
pred svätyňou sa pustia šťastní
za vlasť a domov do boja!*

*No vzdáľuje sa kdesi vzadu
loď a jej boky klenuté
strácajú sa... Noc ešte mladú
prezrádzajú jej perute.*

*Hoci len črtá si a kreslí
na temné nebo, Aton sám
chystá už svadobný a presný,
nesmierny, gigantický plán.*

*Slzy sa tlačia ku okrajom
očí hľadiacich na poslednú púť,
späť, smerom k rodným krajom,
tie oči hasnúce - ach, na poslednú púť
ruky sa v putách k stratenému raju
vystreli, tamtiež upriamenú hrud'
smútok a horkosť utýrajú.*

Nuž rodný kraj môj, zbohom bud'!

SEN

*Usnul som a noc sa kráti, drahá,
usnul som - na plece mi tieň
nádhornej tvojej hlavy siaha.*

*Tma zrazu bola ako jasné svetlo:
oči ti - zrak mi zastrel sen -
žiarili svetlom, čo ma sotva stretlo,*

*Prebývali sme v šťastí,
kým bez studu a bez bázne
sýti sme boli slastí.*

*Zobudil som sa, náhle sa mi z hrude
vydral plač, a nie obrazne,
že smrť je zlá, zlý nosí údel.*

Preložil Teodor Križka

ARMÉNI

*Vyhnanci prekliati, črepiny, trosky
národa, cez ktorý prebleskol bič.*

*Ich matky v otroctve spievali bosky
a oni ani to - nemajú nič,
nemajú vlasť a mier menili za nach
krvi a krivdy, čo až za hrob mrzí,
keď počuť arménsku pieseň znieť v ranách,
keď počuť tichý spev arménskej slzy.*

*Útechu nájdú snád' len na dne čaše.
Včerajšia trýzeň a trň dnešných bied
zdajú sa vo víne hneď trochu krajšie,
keď bolesť prehlúši posvätný smäd.
No a keď od vína oťažie hlava,
matkina tvár im pred očí zhasína,
žalosti, v ktorých im denne požehnáva,
len aby nepreniesla bolesť na syna.
Stádo, čo rozohnal pach divej zveri,
stratili domovy, dediny, sny rán,
budia sa do ticha, žiaľ za nich verí,
že rodnú otčinu opustí tyran.
Nešťastná vlasť! Horí! Hlboká jazva
zostala po dome. Páli, pokým sa
nenájde liek, čo ju utíši raz-dva,
keď privinú ich dvere hostinca.*

*Spievajú... Pijú... A z vrchu stola
preznieva arménska pieseň molová
o kráse, ktorou ich rodná zem bola,
a v hrdle pália ich slzy z olova
a oči kalia sa hnevom, čo rúca
pokojné hladiny, záhony ruží.
Nemožno utíšiť kvílenie srdca,
ktoré už iba po pomste túži.*

*Za oknom búrka, sneh... Zavýja víchor
skrz mračná vzbúrené, čierne, pomalé,
krajinu pretne blesk - celý svet stíchol,
keď pieseň Arménov nesie do diale.
Tak spolu s búrkami znie jednohlasne,
chumel' i krútnava, ubitá tráva...
Blesk pretne oblohu, vzápätí zhasne.
A búrka Arménom prítakáva.*

*Vyhnanci prekliati, črepiny, trosky
národa, cez ktorý prebleskol bič.
Ich matky v otroctve spievali bosky
a oni ani to - nemajú nič,
nemajú vlasť a mier menili za nach
krvi a krivdy, čo až za hrob mrzí,
keď počuť arménsku pieseň znieť v ranách,
keď počuť tichý spev arménskej slzy.*

Preložila Katarína D'unková

Milan Kundera vo svojej, v Kanade vydanéj knihe, - „Kniha smíchu a zapomniení“ (Toronto: Sixty Eight Publishers, Corp. 1981, s. 169) píše pamätne slová príznačné pre novú dobu: „Národy sa likvidujú tak, že sa im najskôr vezme pamäť. Zničia sa im ich knihy, ich vzdelanosť, ich história. A niekto iný im napíše iné knihy, dá im inú vzdelanosť a vymyslí im inú históriu. Národ potom začne postupne zabúdať na to, čím je a čím bol.“ Na inom mieste v tej istej knihe poznamenáva: „Boj človeka proti moci je zápasom pamäti proti nepamätaniu.“ Tento pozoruhodný výrok uviedol aj Patrick Buchanan vo svojej známej knihe „Smrt Západu“ (Praha: Mladá fronta, 2004, 408 s.), rozširujúc jeho platnosť aj pre éru americkej ľavice Marcusovho typu v súčasnosti. Ak si všimneme naše domáce masmédiá a ich každodennú produkciu, zistíme že všetky exkurzy do minulosti sú v ich programoch veľmi selektované. Týka sa to aj našich a zahraničných spisovateľov. A pritom napríklad tvorba spisovateľa Ladislava Zrubca, najmä tá, ktorá je spätá s faktografiou slovenskej histórie a jej osobností ponúka veľké množstvo tém, aktuálnych najmä pre mladú generáciu (Žofia Bosniaková, Franz List, Alexander Petrovič [Petofi], František Krištof Veselý, atď.). Článok Drahomíry Pechočikovej, bývalej riaditeľky Domu MS v Nitre a tiež aj spolupracovníčky Laca Zrubca, ktorý týmto perexom uvádzame, nech je aspoň malým príspevkom v našom časopise v Kunderovom „zápase s riadeným zabúdaním“ v našej kultúre. (Red.)

Slovenský národ, jeden z najstarších v strednej a východnej Európe, národ s prvým kresťanským chrámom z roku 829, národ s vlastným kultúrnym jazykom, uznaným a potvrdeným v 9. storočí Svätou stolicou, národ s prvou diecézou v tejto oblasti z roku 880.

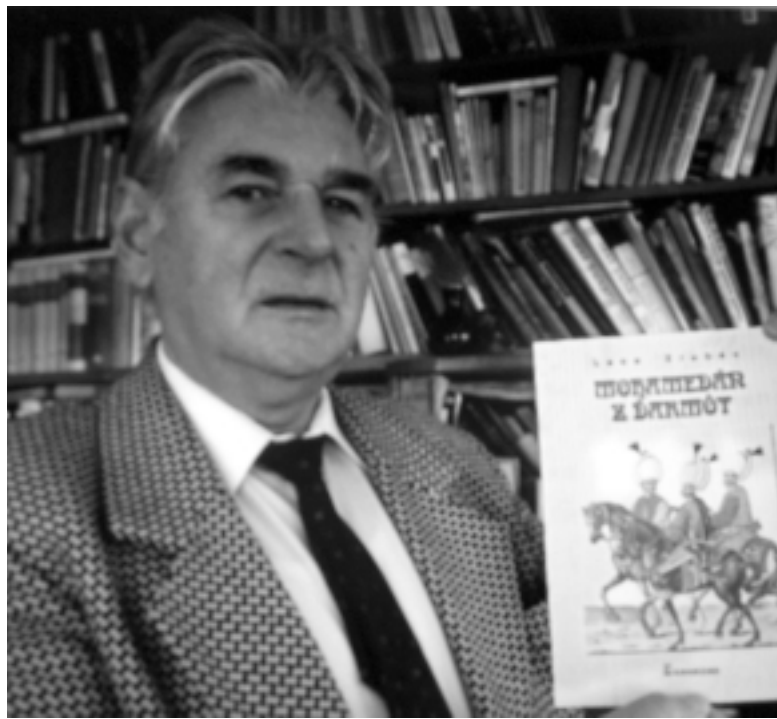
Máme na čom stavať, a predsa, dlho sme plávali dejinami, pokiaľ sme dosiahli suverenitu, ktorá nás vyviedla z anonymity dejín. Vďaka generáciám, ktoré uchovali vzácne dedičstvo, a najmä osobnostiam, ktoré si uvedomovali osobitosť nášho spoločenstva ako autentického celku a konali v tomto duchu, dospeli sme k zvrchovanosti i vlastnej štátnosti.

K takýmto osobnostiam patrili aj spisovateľ, publicista a matičný činovník Laco Zrubic. Básnik, esejista, dramaturg, scenárista, redaktor, rodák zo Šurian - Nitrianskeho Hrádku (4. 10. 1931), sa azda v slovenskej košeli už narodil. Kráčať v nej celý život, v časoch prajných i neprajných. Tak ho poznali priatelia i širšia verejnosť z verejných vystúpení, organizátorskej práce, či prostredníctvom vynikajúceho pera.

Patril k širokospektrálnym umeleckým tvorcom. Publikoval v rôznych periodikách (Roľnícke noviny - rubrika Kultúra, týždenník Život, Slovenské národné noviny, Matičné zvesti, Literárny týždenník (dvojtyždenník), Právo národa, Sloboda, Slovenská republika, krajanské tlače...) a napísal viac ako tri desiatky diel rôznych žánrov. Vo svojej spisbe najčastejšie doloval v ložiskách národného bytia, kde hľadal drahocenné poklady dejín, bol ich kriesiteľom i ochrancom. Patril k priekopníkom skutočného zrovnoprávnenia Slovákov v podmienkach súčasného sveta. Rodina, rod, národ, boli pre Laca Zrubca základom, od ktorého odvíjal svoje postoje, názory, vyjadrenia, ako dôstojný dedič kultúrneho, civilizačného a humanistického odkazu svojich predkov.

V mnohom, ak nie zásadne, ho ovplyvnili udalosti, ktoré sa odohrali v

časoch jeho detstva v rodinách Šuranoch a zanechali hlbokú stopu v duši neplnoletého chlapca. Neustále sa k nim vracal a spomínal: „Počas Horthyovskej okupácie (1938-1945) aj moje rodne Šurany pripadli (Mníchovský diktát, Viedenská arbitráž) do maďarského ‚kráľovského‘ kotla. Z jedného dňa na druhý sme sa museli učiť v škole po maďarsky. Osvojiť si maďarskú históriu. Pokúšali sa nás primäť, aby sme svoj rodny

Hovoril z duše národa

Spomienka na Ladislava Zrubca [1931-2011],
spisovateľa, scenáristu, publicistu

slovenský jazyk zabudli. Už aj tým, že počas prestávky sme sa nesmeli zhovárať po slovensky. Prežili sme zastrelenie Márie Kokošovej roku 1938, keď veriaci vychádzajúci zo šurianskeho farského kostola spievali slovenskú hymnu, čo sa okupantom, vojenskej patrole nepáčilo. Kričali, aby sme prestali spievať, zazneli výstrely a na mieste bola mŕtva osemnásťročná Mária Kokošová. Od narodenia bola nemá... Videli sme smrť bratov Bučkovcov, ktorých prenasledovali len preto, že sa priechli maďarskej domobrane. Syna Františka zastrelili pred očami vlastnej matky. My, ako žiaci-kovia, sme sa mali na toto zverstvo pozerať.

Nie, takmer všetci sme mali zatvorené oči.

Naučili sme sa hovoriť po maďarsky a porovnávať...“ (Červeňák-Vladár-Zrubic: *Metamorfózy*, s. 126-127).

Rodina bola pre Laca Zrubca prirodzeným základom, z ktorého vyrastajú rody a národy so spoločnou tradíciou, kultúrou, jazyko: „Národ je vtedy národom, ak má svoje slovo - svoj jazyk. ... Už aj preto, aby iní mohli čítať Proglas kodifikátorov - svätcov Cyrila, Metoda a nášho Gorazda. Týchto učeníkov nám poslalo svetlo, ktoré nahmatáš aj v čiro-čistej tme.“ (Metamorfózy, s. 115).

Často a rád spomínal na matku, ktorá mu v detstve čítavala slovenské rozprávky a príbehy. Poskytovali mu priestor pre kresťanské vnímanie sveta a nasávanie národného ducha, čo potom sám vnášal do praktického života a neskôr do obšiahleho literárneho diela.

Veril, že aj taký malý národ, ako je slovenský, môže byť silný a prežiť ťažké časy, za predpokladu, že si zachová kresťanské a národné hodnoty - dedičstvo otcov - ako základný tmel spoločenstva.

Mať vlastný štát - bola Zrubcova idea, a to aj v časoch, keď ju mnohí spochybňovali. Aj neskôr, po vzniku suverénneho štátu vyzýval spoločen-

stvo k spájaniu národných síl a k hľadaniu národnej idey v podmienkach globalizácie. Preto bolo pre Zrubca prirodzené účinkovanie v Matici slovenskej a považoval ju za najvýznamnejšiu, organizačne najlepšie vybudovanú inštitúciu na podporu slovenských záujmov. Zrubic už roku 1968 prijal členstvo v Matici slovenskej, medzi prvými si ho roku 1990 obnovil, stal sa členom výboru nitrianskeho MOMS a do konca svojho života pôsobil v jej radoch ako člen Miestneho odboru Matice slovenskej v Nitre a vo vrcholových orgánoch ako člen Prezídia Matice slovenskej.

Po roku 1999, keď sa v nitrianskom Dome Matice slovenskej začala stretávať nitrianska odbočka Spolku slovenských spisovateľov, ktorej bol Zrubic členom, bez účasti trojice Červeňák-Vladár-Zrubic, sa nezaobišla žiadna prezentácia literárneho či iného umeleckého diela, ani významné spoločenské udalosti v súvislosti s národnou históriou. V tých časoch začal vychádzať aj Almanach Nitra, ktorého bol Zrubic zostavovateľom (od r. 2000), členom redakčnej rady a trvalým prispievateľom až do roku 2011, kedy nás navždy opustil.

Diskusie so Zrubcom boli podnetné. V cykle prednášok Biele miesta slovenskej histórie v rokoch deväťdesiatych, a neskôr na medzinárodnej konferencii - Historické a národné vedomie inteligencie Slovenska (2001), realizovanými nitrianskym DMS, vystúpil Zrubic s príspevkom na tému slovensko - maďarských vzťahov. Dejinné udalosti demonštroval na základe vlastných bohatých skúseností, ktoré podpíeral faktografickými údajmi. Tematiku mal nažité a detailne preštedovanú, často na tému diskutoval s priateľmi i verejne, najmä na povestných šurianskych stretnutiach, organizovaných Maticou slovenskou, ktorej bol členom i stálym obhajcom. Citujem:

„Matica slovenská, celonárodná ustanovizeň Slovákov, založená roku

1863, bola vyvrcholením výsledkov slovenských národných hnutí, ktoré boli vyjadrené v memorande (1861). Násilne ju Budapešť zakázala a zatvorila roku 1875. Obnovená bola roku 1919 a dodnes je živou miazgou šírenia slovenského povedomia, najmä na našom juhu. Svetobčanom však kole oči!“ (Metamorfózy, s. 133).

Na margo pracovitosti L. Zrubca treba uviesť, že týždenník Život uverejnil okolo dvetisíc jeho príspevkov a v ďalších periodikách

mätniku v Srbsku, keď v spolupráci s nitrianskymi matičiarimi a srbskými priateľmi úspešne zavšil roku 2002 niekoľko rokov trvajúcu odyseu.

Laco Zrubic si na to zaspomínal takto: „Vieme, že medzi popravenými nebol ani jeden Čech. Nečudo, že zostali sa oprávnene čertili, ale boli bezmocní. Kto by sa opovážil v tých časoch „tatička“ Masaryka kritizovať? A kto v časoch minulého režimu? Kritikov by boli označili ako nacionalistov. Hovorí sa, že za pravdu aj vešajú, a tak nečudo, že ľudia mlčali. My sme sa v týždenníku Život odvážili tento surový počín z úcty k mŕtvym roku 1988, pri príležitosti sedemdesiateho výročia Kragujevskej vzbury kritizovať. Ostroho som si nevyšližil. Keď som roku 1986 stál pred pamätníkom, v duchu som sa zaprisahal, že kamufláž s menami musíme napraviť. (Zrubic, Kragujevska vzbura 2003). Nestačilo. Laco Zrubic vo svojom úsilí pokračoval ďalej. Napísal publikáciu Kragujevska vzbura, ktorú vydal nitriansky DMS (2003), verejne ju prezentoval na viacerých miestach, napokon, na Zrubcov podnet bola kniha preložená aj do srbštiny. Až vtedy bol Laco Zrubic spokojný.

Podobne to bolo aj v prípade publikácie Zlomený sen (DMS 2002), v ktorej Zrubic predstavil neuskutočnené viacročné snaženia akademického sochára Vojtecha Matušinca, ktorého snom bolo vybudovať slovenský panteón. Zrubic bol myšlienke od počiatku naklonený a všemožne podporoval sochárve snahy. Okrem iného, mal v tom čase hotovú publikáciu Osobnosti našej minulosti, preto videl v Matušincovom sochárskom diele umocnenú aj svoju predstavu stvárnenia dejín. Hoci sochár dielo ponúkal darom, nebolo vôle pre jeho neobyčajný čin. K 10. výročiu úmrtia majstra Matušinca (2002) sa Zrubic rozhodol postaviť „zrubcovský“ panteón sochárovi a jeho dielu.

Okrem publikácie o sochárovom sne, ktorú napísal, uskutočnili sa na umelcovu pamiatku viaceré prezentácie podujatia publikácie o Matušincovi a jeho neuskutočnenom sne, výstava umelcovho diela v priestoroch Agrokomplexu v Nitre, a vďaka matičiarom a iniciátorovi Zrubcovi, bola na budove, kde umelec žil a tvoril, umiestnená pamätná tabuľa.

Taký bol Laco Zrubic, dôsledný, pracovitý, pedantný, mnoho príkladov svedčí o jeho danostiach, charakterových a vôľových vlastnostiach, schopnostiach, ale najmä o jeho veľkej obetavosti.

Mať vlastný samostatný štát bolo pre Laca Zrubca samozrejmosťou. S touto predstavou šiel oproti budúcnosti a konal na prospech veci od počiatku deväťdesiatych rokov. V takomto duchu apeloval na svoje okolie, kriesil a staval na nohy krehké slovenské povedomie. Poznal históriu, keď bolo treba, neostýchal sa prehovoriť k verejnosti, v týchto záležitostiach bol čitateľný a spoľahlivý.

Krátko po sedemnástom novembri, keď Matica slovenská zorganizovala v šurianskom Dome Matice slovenskej povestné stretnutie Slovákov z južného Slovenska (neskôr nadobudli celonárodný charakter), boli Zrubcove vystúpenia nenahraditeľné. Ľudia potrebovali osobnosti, akou bol Laco Zrubic. Vedel sa vyjadriť k aktuálnym celonárodným pohybom, zaujať stanoviská, hovoril prostredníctvom faktov, neurážal. Pomáhal pri koncipovaní memoránd, vyhlásení, listov, a podporoval snaženia Slovákov aktuálnymi článkami v tlači.

Bez jeho prítomnosti sa nezaobišli ani čakajovské stretnutia v Panteóne slovenských dejateľov, nezaobišli sa stretnutia pri pamätníku sv. Cyrila a

Tento článok nie je dejepisnou štúdiou, ale historickou esejou o zrážke dvoch civilizácií, sledujúc pritom vznik a rozvoj arabskej moslimskej civilizácie. Doteraz sme sledovali udalosti len na Arabskom polostrove, kde bolo aj sídlo prvých kalifov a kde sa aj pri prudkej expanzii nového teokratického systému do susedných starobylých ríš zachovával tradičný patriarchálny, kmeňový spôsob vlády a kmeňovej arabskej demokracie. Prví kalifovia žili skromne, ešte si nebudovali nákladný dvor a dvornú feudálnu byrokráciu. Ale to netrvalo dlho a ich vládu vystriedal dynastický model vlády. Nastúpila dynastia Umajjovcov, ktorá sa sformovala už za vlády tretieho kalifa Uthmána, ktorý pochádzal z tohto rodu. Postupne sa politické a náboženské vedenie celého moslimského sveta a jeho ochrana, sústredené v rukách kalifa, oddelilo od výkonnej moci panovníkov jednotlivých dynastií. Aspoň stručne, heslovite načrtnime ďalší vývin islamskej civilizácie cez ich panovnícke rody a ríše ktoré postupne vznikali, vnášali nové prvky do organizácie vlády, štátneho práva a rozvoja špecifickej islamskej kultúry postupne mimo Arábie: v Ázii, Afrike a od roku 711 aj v Európe na Pyrenejskom polostrove. Tak ako postupne vznikali, tak aj postupne zanikali po dlhšom alebo kratšom trvaní až do vpádu Mongolov (u nás pod menom Tatárov) a nástupu najmocnejšej feudálnej islamskej ríše - Osmanského impéria.

Umajjovská dynastia. Za vlády prvého kalifa tejto dynastie Muáviju I. (661-680), sa podarilo upokojiť situáciu a postupne meniť jednoduchú patriarchálnu správu i anarchiu nomádskeho spôsobu života a vytvárať štátne zriadenie, v ktorom sa kládol väčší dôraz na svetskú stránku vládnutia. Sídlo kalifa a štátnej moci bolo posunuté z Mediny a vojenského tábora v meste Kúfa do Damašku, starobylého strediska aramskej a byzantskej kultúry. V neposlednom rade sa v tomto období zmenila tiež finančná a hospodárska politika krajiny. Vzástli výdaje na reprezentáciu dvora, administratívu, armádu i loďstvo. Najmä budovanie vlastnej flotily malo ďalekosiahly význam pre ovládnutie stredomoria a na útoky na kresťanský svet a jeho centrum na Apenínskom polostrove. V roku 711 Arabi dobyli Pyrenejský polostrov a začali ťaženie do Európy.

Koniec vlády Umajjovcov sa spája s krvavým povstaním, keď boli vyvráždení všetci Umajjovci až na Abd-al Rahmána I., ktorému sa podarilo uniknúť na západný okraj islamského panstva, na Pyrenejský polostrov, kde v roku 750 založil emirát v Cordóbe, od roku 929 povýšený za Abd-al Rahmána III. (španielsky Abdurrahmana III.) na kalifát. Po abbásovskom prevrate Umajjovci sa zachovali len na území Španielska a udržali sa tu až do roku 1031, keď kalifát zanikol a vytvorili sa drobné islamské štáty, ktoré odolávali rekonkviste kresťanov až do roku 1492.

K tomu treba ešte poznamenať niečo, čo slovenská historiografia ešte neakceptuje, že v španielskej krvi je veľká genetická dávka krvi našich predkov. Dialo sa tak najmä počas rozpadu Veľkomoravskej ríše v 10. storočí, keď cez otrokárské trhy nastal veľký prílív Slovenov do cordóbskeho kalifátu. Napríklad, v období panovania Abdurrahmana III. v rokoch 912-961 na jeho dvore žilo 3750 Slovanov ako otrokov a v jeho háreme bolo asi 6300 žien, mnohé z nich Slovanky. Celkove v tejto dobe moslimské Španielsko - Al Andalus zaznamenalo veľký prílív Slovenov, ktorí postupne prenikali do všetkých spoločenských vrstiev, i do armády. V polovici 11. storočia po rozpade kalifátu a vzniku drobných nezávislých islamských štátov,

na ich čele sa sa ocitli nielen Arabi (Cordoba, Sevilla), Berberi (Malaga, Granada), ale aj Slovania (Valencia, Almeria, Mallorca) - Vid': CHALUPA, J.: Španělsko. Praha: Nakladatelství Libri, 2005).

Abbasovská dynastia. Abú-al-Abbás Abdulláh as-Saffáh je prvým kalifom tohto rodu. Za vlády druhého kalifa bolo sídlo prenesené do Bagdadu. Kalifát trval štyristo rokov v období rokov 750 - 1258. Od začiatku 10. storočia dochádza však k postupnému úpadku. V roku 945 moc preberajú Bújovci. Abbásovci zostávajú už iba duchovnými vodcami. Abbásovských kalifov z Bagdadu uznávali skoro

EMIL VONTORČÍK

Nové islamské ríše a islamské právo na troch kontinentoch

všetci sunnitskí moslimovia. Svoj pôvod - a teda aj nárok na trón - odvodzovali od Mohamedovho strýka, ktorým bol Abbás ibn Abd al-Muttaliba (565 - 653). Preto sa považovali za právoplatných dedičov Proroka, na rozdiel od Umajjovcov. Umajjovci boli potomkovia Umajju a neboli členmi Mohamedovho kmeňa Kurajšovcov. Vďaka tomu sa Abbásovci dostali na trón za podpory moslimského hnutia, ktoré vystupovalo proti Umajjovcom (abbasovská revolúcia).

Vláda kalifov Harúna al-Rašida (786 - 809) a al-Mamúna (813 - 833) bola obdobím najväčšieho rozvoja Arabskej ríše, s veľkým rozkvetom umenia. Bagdad sa stal centrom obchodu, došlo k rozpadu kmeňovej spoločnosti Arabov a k zrovnoprávneniu ostatných nearabských moslimov s nimi. Zaviedla sa nová správna organizácia, keď sa ríša rozdelila na provincie. Na čelo každej bol menovaný emir.

Abbasovcom sa však nikdy nepodarilo udržať si celé územie, ktoré kedysi patrilo dynastii Umajjovcov. Už na začiatku svojho vládnutia stratili moslimské Španielsko, neskôr západnú časť severnej Afriky. Posledné roky jednotného Abbásovského kalifátu boli sprevádzané mnohými ozbrojenými povstaniami militantných

šiiťov, navyše sa v krajine prehlbovala hospodárska kríza, ktorý vyústil do rozpadu jednotného kalifátu.

ĎALŠIE DYNASTIE

V 10. a 11. storočí bol tento rozpad dovŕšený rozdelením kalifátu na kalifát fatimovský, umajjovský a abbásovský. Posledný spomenutý, teda abbásovský kalifát vykonával funkciu duchovnej hlavy islamu v rokoch 1261 až 1517 v Egypte, avšak už pod nadvládou Mamelukov. Rozdelením jednotného kalifátu končí aj éra samostatného politického celku. Od tohto obdobia nespočívala svetská moc v ru-

tomkovia Hasana, syna Alího a Fatimy, ktorí vládli v Mekke od roku 960, začali používať čestný titul šarif (šľachetný). Potomkovia druhého syna Husajna, ktorý vládol v Medine, používali titul sajjid (vládca). Nikdy sa im však nepodarilo vládnuť nezávisle, naopak, až do roku 1169 vládli pod patronátom Fatimovcov.

AJJÚBOVSKÁ DYNASTIA

Dynastia Fatimovcov bola zvrhnutá v roku 1171 armádou Saláha ad-Dína, zakladateľa dynastie Ajjúbovcov. Ten bol uznaný ako vládca Mekky. Vláda dynastie Ajjúbovcov sa skončila v roku 1250 úmrtím sultána.

KOLAPS PERZSKEJ, SASÁNOVSKEJ RÍŠE

Bežne sa v európskej kultúre pod pojmom Perzská ríša rozumie Staroperzská ríša (Ríša Achajmenovcov) v rokoch 550 - 330 pred Kr., známa aj z Biblie, zo Starého zákona (návrat Židov do Judska bol povolený až po dobytí Babylone Peržanmi v roku 537 pred Kr.; sformovanie judaizmu v období druhého Chrámu).

Novoperzská ríša je zase u nás známa ako Ríša Sasánovcov v rokoch 248 - 637 po Kr. Obidve ríše mali svoje ťažisko v dnešnom Iráne a obidve vďačili za svoj vznik indoeurópskemu národu Peržanov, obývajúcemu od 8. stor. pred Kr. oblasť Parsa (Persis). Medzi staroperzským a novoperzským obdobím je časová medzera zhruba päťsto päťdesiat rokov, keď iránskym krajom vládli príslušníci iných etník: najskôr Alexander Veľký, potom diadochovia (nástupcovia Alexandra Veľkého, ktorí si rozdelili jeho ríšu) a napokon Partí (Partská ríša).

Keď sa ešte za života Mohameda podarilo jeho stúpencom podrobiť si arabské kmene na Arabskom polostrove, prví prorokovi nástupcovia - kalifovia obrátili pozornosť na susedné veľké ríše vtedajšieho sveta: na Perzskú ríšu Sasánovcov a na kresťanský Orient Východorímskej, resp. Byzantskej ríše.

Bol to nielen náboženský zápal islamských novoobrátencov, ale aj dobyvateľská túžba niekdajších púštnych arabských bojovníkov, spojená s chtivosťou po koristi a bohatstve starých a bohatých impérií, akými boli Perzia aj Byzancia trvajúce bez vážnych ohrození: prvá štyristo rokov a druhá nepomerne viac. Sila mladého islamského štátu, dynamika jeho rozpínivosti a rýchlosť výbojov bola taká veľká, že začali s útokom na obe ríše takmer súčasne.

Sasánovci sa hodne vyčerpali v bojoch s tradičným nepriateľom, ktorým bola Rímska ríša. Prehrali vojnu s Herakleiom. Okrem tejto vojny perzský odpor oslabili aj vzájomné vnútorné rozbroje, keď v rozmedzí rokov 628-633 vládlo v Perzii 14 panovníkov, z toho dve ženy. Keď v roku 633 nový veľkokráľ Jazdkart III. konsolidoval pomery, odmietol platiť Arabom tribút a pripravoval sa k obrane. V roku 634 sa ešte ubránil, ale už v roku 636 sasánovský vojvodca Rostám po trojdňovej krutej bitke podľahol so svojou armádou a arabskí islamisti ovládli celú bohatú Mezopotámiu i s hlavným mestom Ktesifontom. Aj keď sa postup Arabov načas spomalil, predsa v roku 642, desať rokov po prorokovej smrti v rozhodujúcej bitke bol osud starej mocnej ríše spečatený. Z historickej scény zmizlo starobylé impérium, posledná ríša bielej rasy starovekého Orientu. Je pravda, že Peržania si ešte dlho udržali svoju kultúru, ale pomaly narastala kultúrna i rasová asimilácia. Okolo roku 900 získali moslimovia v perzskom prostredí väčšinu.

Dôvodom pádu ríše Sasánovcov, rovnako ako aj Východorímskej ríše, ako budeme hovoriť v nasledujúcom, je niekoľko závažných činiteľov a je stále predmetom úvah západných historikov. Ako by aj nie, veď išlo o udalosť, zrovnanieľnú s Alexandrovým ťažením na Východ, alebo s mongolským vpádom na Západ.

Prvým dôvodom je skutočnosť, že ako Perzia, tak aj Byzancia sa vyčerpali dlhým obdobím vzájomných vojen. Druhým dôvodom bolo to, že novoobrátenej Arabi po prijatí islamu bojovali aj za víťazstvo svojho náboženského presvedčenia. Z toho pramenila aj ich vysoká bojová morálka a udatnosť v boji. Už v prvých bojových stretoch s perzskými a byzantskými armádami arabskí bojovníci a ich velitelia dospeli k poznatku, že ťažká opancierovaná jazda je ťažkopádna a že ľahká arabská jazda sa jej dokáže vyrovnáť, ba ju aj predstihnúť svojou pohyblivosťou. Okrem toho arabskí bojovníci boli odmala vynikajúcimi jazdcami na vynikajúcich plemenách koní. Ďalším činiteľom bola neobľúbenosť ortodoxných byzantských cisárov v Sýrii a v Egypte, lebo v týchto krajinách prevlá-

Pútnici v Mekke roku 1889

Veľké a neprebádané sú krajiny básnictva. Koľko rôznorodosti sa v nich ukrýva ako v neustále bujných Božích záhradách. Veľké básnické zjavy, ktoré načreli do studní v ľudskej duši tak hlboko, až uvideli univerzum a na univerzum sa potom podobalo celé ich dielo - rozmanité a polyfonické, monumentálne i detailné. V krajinách básnictva, kde si pominuté podávalo ruky s večným, kde sa človek vzdal sám seba, aby sám seba objavil, kde zanechávalo stopu slovo vyslovené i slovo zamľčané, kde básne zostali tlieť v zabudnutí celé stáročia a kde básne formovali jednotlivcov i národy. Krajiny básnictva, kde z nebies pršala Božia múdrosť, aby ju v požehnaných okamihoch zachytila báseň ako deravé dlane, ako ľudské ruky - hrešiacie, hladiacie a úpenlivé.

Práve „úpenlivými rukami“ pomenoval František Andraščík (1931-2001) svoju zbierku básní vydanú roku 1985, no napísanú omnoho skôr, v čase, keď autorovi nebolo povolené publikovať. V úpenlivých rukách sa medzi často opakovanými motívmi prstov a dlaní odkrýva tichá a osobná lyrika, z ktorej cítime mocný básnický hlas, akoby na nás z brezového hája na okraji poľa zavolala vôňa a bolo to Bytie samotné, čo sa nám vo svojej úplnosti zjavilo v čiastkovom jave.

Ako vytrvalí, hrdinskí a smutní pastieri veršov prechádzajú cez literatúru tichí básnici. Často si ich nevšimnú ani ich druhovia vystupujúci na pódiiach, ktorých meno sa objavuje na plagátoch a poličkách kníhkupectiev. Tak sa aj v našej literatúre mihá tichá, no veľká postava básnika Františka Andraščíka, ako v rozľahlej krajine vystupuje štíhla silueta smreka.

Ticho, na ktoré bol František Andraščík v dobe písania Úpenlivých rúk odkázaný, prehovorilo. Zaznel básnikov život, keď narazil na kovové dno mlčania. Všetko, čo zostalo v zomknutí štyroch stien - ľudský život, časť, sen, domov, žiaľ, rieky ciev a najmä ruky, sa prevetilo do básnických obrazov: „Kiež by dobro sprevádzalo desať hrdinských prstov... Prsty sú zurčiacie pramene živej vody vytekajúce z dlane... Čo máš na dlani, dávaš, z čirej náklonnosti dávaš každému, kto príde.“

Od básnickej uzavretosti je už len krok k spoznávaní vecí. K objavovaniu súcna v jeho pravom, Božom rozmere, k pomenovaniu vecí, keď sa z neosobného stane osobné, a teda milované. František Andraščík tak objavuje svet nanovo. Vracia predmetom i javom ich stratený zmysel. V jeho poézii ožívajú stromy: „Videl som: do srdca stromu dopadol kameň. Kruhy sa odtiaľ šíria po pevnom tele dreva k hraničnej kôre.“ V jeho poézii ožívajú ľudské situácie a city. Príroda nesie údel človeka: „A všade okolo ciest kvitne naše vyčkávanie, naša čakanka s mlynským kolesom kvetu.“ „Ruža ako veľká kvapka spadne na tvoju trávu. Ty budeš spať.“ V jeho poézii ožíva aj rodný dom, lebo domy sú živé, to iba my v domoch umierame a opúšťame ich, akoby nemali dušu: „Dom si ľahol... svojím domom opustený... Dom si ľahol na zem. Tak tam leží, úbožiatko, starým dvorom obkľúčený. Čierna baza ho tam trochu pochováva. Trochu plače veľkým kvetom. Detské lásky naše verné prikuté sú k tomu domu.“

Blahoslavené ticho Františka Andraščíka dozrelo. Z prvej časti básnickej zbierky s názvom Ruky prechádza do časti Spievanie, kde už ticho nemôže vydržať chvejúce sa ako vážka sediaca na stebľoch tráv, a premieňa sa na hudbu: „Dobrosrdečný kov spevu pretavený do záhybov vedomia. Brúsené sklo spievania, oslnené, popros lúky a hory, popros, aby sa nezatvárali pred nami... Zaodej nás, pevné súkno tónov, žiariace slnce hrdla, osviet' naše zabúdanie a našu nehu.“ Spievanie je také neodvratné, také žiaduce, že sa rozoznie tráva, stromy, krajina a Bytie samotné: „Z úst hlíny plynie slovo tráv. Napätie vzduchu ženie zeleň do tváre stromov.... Ó, bytie, to sme my, náš jarný um pulzujúci v hĺbinách stromov a tráv, v telách kameňov spôsobujúci vzdychnutie. Za ruku chytíme, čo chce odísť, s priateľskou istotou stisneme prsty pominuteľnému: trvaj. Trvaj z našej vôle pominuteľnej. Zavše však býva jar.“

Smrti otca František Andraščík venuje báseň Umiera starý muž: „A v poli jačmene sa z hriechov spovedajú. Nechcú ísť

do pekla. Len človek žije tak ťažko, tvrdo. A potom vtáci odlietajú na juh a ľudom čosi stisne hrdlo.“ Jačmene sa spovedajú za naše hriechy. Vnímavo človeka obhajujú stromy. O jeho síce zriedkavých, no predsa jestvujúcich skutkoch obety svedčia kopce i dediny, ako keď chcel Abrahám nájsť spravodlivých, aby Boh načisto nezahubil ľudský rod. A práve tam kdesi, v bode uvedomenia si vlastnej viny, v úrodnej zemi pokánia, z ktorej rastie pravé básnictvo ako obilné klasy... Tam niekde sa začína naozajstný život.

Básnik František Andraščík nám zanecháva odkaz: „Ja nešťastný som, lebo mám čo stratiť.“ (Svetlo tvojich očí). To je

Blahoslavené ticho

Retrospektívne nad knihou Františka Andraščíka Úpenlivé ruky

azda najpravdiviešia definícia šťastia. Právě šťastie a pravá sloboda sa začína až tam, kde už človek nemá nič, čo by strácal, na čom by ľpel a čo by ťažilo jeho dušu. Ten, čo sa zveril veršom so stavom, keď ešte stále má čo stratiť, zaiste došiel ešte ďalej - na miesta, kde už niet matérie na strácanie. Do stavu, keď sa už básnik zriekol všetkého, a preto prichádza blahoslavenstvo ticha. Keď už niet čo stratiť, už sme obetovali všetko - a vtedy prichádza báseň, a vtedy prichádza pravda podobná posvätnému tichu. Ako podivuhodná milosť, ktorou Boh na konci života požehnal Jóbva väčšmi než na začiatku... A práve z takého sveta je blahoslaveným tichom navštevovaná poézia Františka Andraščíka.

KATARÍNA DŽUNKOVÁ

ŽIVOTOPISY

Dobrosrdečné kamene nás nadávali
svojou pevnosťou,
hory pridali horúčku srdca,
potoky smútok uplývajú.
Živil sme sa mliekom diaľav,
kým slastné korenie dažďov neskrátilo naše oči,
živili sme sa voľne pasúcimi snami,
kabáty sme mali z hmiel,
naše stupaje rozoznávali hviezdári,
naše stupaje boli vietor v širočinách.
A kam sme šli? Do nejasných miest,
medzi ozubené kolesá iných sme kráčali
v poplätaných šatách osudu.

AK DÚFAŠ

Ak dúfaš v pieseň kameňa,
čo zrána zneje v kraji,
ak pohrúžený do jej clivoty
si zvedavý, čo v sebe tají,
kameňom staň sa.
Dobrovoľne
sa pohni spopod svojej hlíny
a s vrúcny strachom zájdi k sochárovi.
Tak zbadáš, že si trochu iný,
že môžeš spievať,
spievať do krajiny.

ZAODEJEM SA KRAJINOU

Zaodejem sa krajinou,
rúchom tráv,
plášť lúk vezmem okolo pliec,
okom jazera budem pozerat' na svet,
stromy budú svedkami,
stromy ošial'.
Snivé hory privítajú vtákov
ako môj pozdrav,
potom s nimi odlietnu ďalej,
do ďalších krajín.
Nesvoj kráčam ulicami:
kam ja mám ísť a čo so sebou vziať,
kam, až kam

za svojimi horami,
za svojimi lúkami,
za svojimi vtákmi zvedavými.
Kam ja mám ísť
a čo so sebou vziať...

PI-KARIHO ŽIAL

Zavše v nás čosi plače, možno drobunké vtáča,
azda hýľ, pinka, možno tam kdesi plače,
v neznámom kúte našej hlavy.
Tam, v tichých priestoroch za úsmevom tváre.
Až zimy prejdú, povieme si, až zimy
v zimnici horúčok pominú, potom...
Čo potom? Znovu zimy, a pinka plače
v neznámom kúte našej hlavy.
Za kým sme takto zažiadani,
kto spieva smerom k nám
z druhého brehu rieky ponad temné vody zabúdania?
Kto spieva, neviditeľný, vábny, kto nás pričarúva
tichučkým hlasom, ktorý nezaničil
v temnom chorovode vôd.

SPÁNOK VYLIEČI NÁS

Spánok vylieči nás,
hlboký spev spánku.
Krv roznáša hmlisté tušenie
v studni nášho tela.
Ó, nariekavé spievanie
v nevedomí:
dajte mi ruky úpenlivé!
V studni vlastného tela
nech odbremený som a odpočinitý
v riekach ciev.
Nech bôľhoj prchá, nech je to útek
od opevneného srdca
a od pevnosti hlavy.

Do pozornosti

ČATLOŠ, Dušan:
Deti a vojna.
Spomienky na detstvo
a rodinu 1941 - 1946.
(Zodpovedný redaktor
Martin Lacko).
Krakov - Martin 2015

V marci 2015 uzrela svetlo sveta nová zaujímavá publikácia z pera Dušana Čatloša (1933) pod názvom „Deti a vojna. Spomienky na detstvo a rodinu 1941 - 1946“.

Autor, Ing. Dušan Čatloš, CSC., má korene v evanjelickej rodine Čatlošovcov z Liptovského Svätého Petra. Jeho otec, štátny zamestnanec a neskôr účastník povstania, bol bratrancom ministra národnej obrany SR generála Ferdinanda Čatloša.

Ako už napovedá názov, ide o spomienky príslušníka generácie, ktorá poslednú svetovú vojnu prežila v detstvom veku. V úvode knihy o tom autor poznamenáva: „Vojna prinášala strach o život, ale pre deti bola i akýmsi zdrojom prekvapení. Pôsobila na ich správanie. Žili sme s ňou, vyrezávali sme si pušky a pištole z dreva, hrali sme sa na vojakov. Jedna

banda boli Rusi, druhá banda Nemci. Nemuseli sme pestovať žiadne adrenalinové športy, lebo každý nový deň priniesol zmenu a adrenalinu bolo všade habadej.“

Tieto riadky výstižne ilustrujú dušu knihy, ktorou je zachytenie zážitkov vojnových rokov očami dieťaťa. Časť rozprávania je venovaná životu a zážitkom z Krupiny, kde rodina počas prvej SR žila, no nechýbajú dramatické momenty z putovania povstaleckým územím (Turiec, Horehronie, Liptov) či prežívania prechodu v Sučanoch. Cennými sú aj spomienky na odvrátenú a zamľčovanú tvár partizánskej činnosti či už v Turci alebo na Liptove.

Útla knižka, napriek tomu, že sa viaže k obdobiu a udalostiam, ktoré boli v našej literatúre, publicistike či kinematografii nespočetnekrát pertraktované, stále prináša aj niektoré nové informácie a pohľady.

Knihu si možno osobne zakúpiť v kníhkupectve Svojet' (Liga Pasáž) na Gröslingovej ulici v Bratislave. Prípadne objednať mailom na adrese historicke.rozhlady@gmail.com či na tel. č. 0908 819 707.